

16.000 jyske domme: En sagtypologisk analyse af Hofman-Bangs regest til Viborg Landstings dombøger 1569–1805

Af Gustav Henningsen, Jens Chr. V. Johansen og Ditlev Tamm

Den sagtypologiske arbejdsmetode

Gennem årene har *Fortid og nutid* været forum for en hel del diskussion om hvordan de store retsarkiver, eller for at tale mere konkret tingbøgerne, kunne gøres bedre tilgængelige for forskningen. Alle deltagere i denne drøftelse har understreget de rige forskningsmuligheder, der ligger i dette materiale, men der har været divergerende opfattelser af hvor og med hvilke metoder, man skulle sætte ind for at tilvejebringe de nødvendige indgange til dette store kildemateriale, der fortsat ligger hen som et historikernes forjættede land.¹

Der er dog allerede kommet konkrete resultater ud af denne diskussion. Tingbogsudgivelsen er indtil videre blevet indstillet og en ekspertgruppe har udarbejdet et system efter hvilket der skal laves sagregistre til de allerede publicerede bind. Det er tanken at dette system også skulle kunne anvendes til regi-

strering af den upublicerede tingbogsmasse.² Som et andet resultat kan nævnes det Nørrejyske landsarkivs regest med sagsreferater og domskonklusioner fra Viborg Landstings dombøger ved Poul Rasmussen. Regesten, som foreløbig tæller to bind (vedr. hhv. alle domme fra 1616 og ca. en trediedel af dem fra 1617),³ skal efter planen føres op til 1660.⁴ Hvert bind er forsynet med sted- og personregister. Derimod er der i de udkomne bind ingen sagregistre, men dette synes der at skulle blive rådet bod på i de følgende bind (jf. at denne mangel er blevet påtalt i en anmeldelse i *Fortid og nutid*). Et tredje resultat er overlærer Valdemar Andersens excerpering af Malt herreds tingbøger efter et system der omfatter 139 »sagstyper«, 67 lokaliteter og en sammenlagt periode på lidt under 19 år.⁵ Den jyske lokalhistorikers tålmodigt gennemførte analyse på kartotekskort er siden blevet »kørt ind« på EDB og forsøget er blevet beskrevet

Gustav Henningsen, født 1934, mag.art. i folkemindevidenskab, arkivar ved Dansk folkemindesamling.

Jens Chr. V. Johansen, født 1949, cand.mag., kandidatstipendiat ved Historisk institut, Københavns universitet.

Ditlev Tamm, født 1946, dr.jur., professor i retshistorie ved Københavns universitet.

1. C. Klitgaard: Tingbøger som Kilder til Lokalhistorie, *Fortid og Nutid* VII (1928–29) 153–155. Jens Ulf Jørgensen, Kristen Hald og Axel Steensberg: Tingbøger [som hhv. retshistorisk –, sproghistorisk – og kulturhistorisk kilde], *Fortid og nutid* XXIII (1968) 412–421. Artiklen er skrevet som samlet anmeldelse af Landbohøjskole Selskabs udgave af tingbogsrækkerne: Herlufsholms birk 1613–33 (udg. Karen Marie Olsen), Aasum herred 1640–48 (udg. Aksel E. Christensen og Troels Dahlerup), Skast herred 1636–40 (udg. Poul Rasmussen) og Sokkelund herred 1621–22, 1625–37 (udg. Ole Karup Pedersen og Karen Marie Olsen).
2. Ekspertgruppen består af en retshistoriker (Ole Fenger), en historiker (Carl Rise Hansen, som er trådt i stedet for afdøde Karen Marie Olsen) og en filolog (John Kousgaard Sørensen). Registerne, som består af et kulturhistorisk og et retshistorisk sagregister samt en ordliste, er færdigudarbejdet for Herlufsholms birks vedkommende og under trykning. Forfatterne til nærværende artikel takker ekspertgruppen for at have givet os lejlighed til at se det af dem udarbejdede registreringssystem i manuskript.
3. Poul Rasmussen (udg.): *Viborg Landstings Dombøger 1616. Sagsreferater og domskonklusioner*, Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg 1965; samme: *Viborg Landstings Dombøger 1617A. Udtog af dommene*, Viborg 1971; begge bind anm. af Susanne Krogh Bender i *Fortid og nutid* XXVI (1975) 130–131.
4. Forfatterne benytter lejligheden til at takke Viborg Landsarkiv for velvillig assistance under udarbejdelsen af nærværende artikel, samt for orientering om dette udgivelsesprojekt som forestås af prof., dr. teol. Troels Dahlerup, prof. dr. jur. Ole Fenger, arkivar Poul Rasmussen, arkivar Paul G. Ørberg og landsarkivar Jens Holmgaard.
5. Valdemar Andersen: Registrering af tingbogstof, *Fortid og nutid* XXIII (1967) 183–187; samme: *Register til Malt Herreds Tingbøger. 10.1. 1657–25.1. 1719*, [Ribe 1969] (= *Småskrifter nr. 8. Udgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt*).

og kommenteret af Grethe Ilsøe i *Fortid og nutid*.⁶

Fælles for alle dem, der er fremkommet med forslag, er imidlertid, at de er for fordringsfulde i deres registreringskrav, der lader sig sammenfatte i følgende subsidiære rækkefølge: Kan vi ikke få det udgivet, må vi i hvert fald have det i referat; kan vi ikke få det i referat, må vi i hvert fald have sagregistre til det. Ingen af delene lader sig gennemføre i dette århundrede for mere end en begrænset del af det samlede tingbogsmateriale. Alene i Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm findes der 497 tingbøger fra før 1700 og 1880 bind tingbøger/justitsprotokoller fra perioden 1700–1919.⁷ Hvis vi vil undgå, at store dele af tingbogsmasserne også omkring år 2000 fremdeles vil være lukket land for forskningen, må vi i højere grad, end det hidtil er sket, løsrive os fra tanker om udgaver, registre og sagregistre, og begynde at tænke i mere urtraditionelle baner.

Den sagtypologiske registreringsmetode er et forsøg i denne retning. Metoden er udviklet af Gustav Henningsen under hans studier i den spanske inkvisitions centralarkiv i Madrid, hvor man for en periode på ca. 150 år har bevaret indberetninger fra samtlige spanske inkvisitionsdomstole om afsluttede sager. Fra ca. 1550 til ca. 1700 var det praksis ved alle 21 inkvisitionstribunaler fra Sicilien i øst til Mexico i vest at sende storinkvisitoren indberetninger, *relaciones de causas*, med udførlige resumeer af samtlige afsluttede sager. På grundlag af studier i *relaciones de causas*-serier fra to tribunaler lykkedes det at opstille et

registreringssystem med 9 sagtyper og en variagrube. I typologien blev der i udstrakt grad taget hensyn til de delinkventkategorier, som inkvisitorerne opererede med, men ved sammenlægninger af beslægtede typer, og ved udskydelse af statistisk urentable typer til variagruppen, lykkedes det at reducere antallet til følgende 10 kategorier: Jødedom, Muhamedanisme, Protestantisme, *Alumbrados* (en mystikersekt), Kætterske bemærkninger, Bigami, *Solicitudión* (præsters erotiske tilnærmelser under skriftemålet), Forbrydelse mod inkvisitionen, Overtro (hekseri og trolddom), og Varia (bl.a. homoseksualitet, sodomi og handel med forbudte bøger).⁸

Siden 1972, hvor en spansk historiker blev knyttet til projektet, er 50.000 procesresumeer blevet analyseret efter denne metode,⁹ og vi skønner at komme op på henimod 75.000 sager, før vi er færdige med analysen af den fantastiske databank, som inkvisitorerne har efterladt sig. For nylig er den sagtypologiske metode også gennemprøvet på originalt procesmateriale, idet en fransk historiker har anvendt den til analyse af 7.216 processer fra inkvisitionsdomstolen for Toledo-distriktet (1480–1820).¹⁰

Den sagtypologiske registrering af de store retsarkiver synes imidlertid at være en af de ideer, der på et vist tidspunkt ligesom ligger i luften og derfor bliver taget op flere steder, uden at den ene forsker ses at være afhængig af den anden. En historikergruppe ved École Pratique des Hautes Études (VIe Section) har indledt lignende registreringer i franske retsarkiver. I Holland har den såkaldte

6. Grethe Ilsøe: Tingbogsregistrering for edb – et forsøg, beskrevet og kommenteret, *Fortid og nutid* XXIV (1971) 675–699.

7. Tallene fremkommer ved en optælling af tingbøger/justitsprotokoller i de af Landsarkivet for Sjælland udgivne registraturer: *Lollandske retsbetjentsarkiver* (Kbh. 1964); *Falsterske retsbetjentsarkiver* (Kbh. 1964); *Bornholmske retsbetjentsarkiver* (Kbh. 1965); *Sjællandske retsbetjentsarkiver* 8 bd. (Kbh. 1966–74); jf. oversigten i Grethe Ilsøe: Tingbøger i Landsarkivet for Sjælland før år 1700, *Fortid og nutid* XXIV (1971) 700–709.

8. Jf. Gustav Henningsen: Fra inkvisitionens arkiver, *Forskningen og samfundet* 1979 nr. 1, s. 8–10; samme: Inkvisition og etnografi, *Jordens folk* 9 (1973) 66–83; samme: El »Banco de Datos« del Santo Oficio. Las relaciones de causas de la Inquisición Española (1550–1700), *Boletín de la Real Academia de la Historia* CLXXIV (1977) 547–570 (også som *Dansk Folkemindesamling. Studier* nr. 12, Kbh. 1978, with English Summary).

9. En rapport om projektet ved Jaime Contreras er under udgivelse i akterne fra *Simposium interdisciplinario de la Inquisición Medieval y Moderna*, Skjoldenæsholm, 5–9 sept. 1978; se i øvrigt omtalen af samme projekt i Bartolomé Bennassar (m. fl.): *L'Inquisition Espagnole XVe–XIXe siècle*, Paris 1979, s. 9–14, 27–31.

10. En rapport om dette projekt ved Jean Pierre Dedieu er under udgivelse i akterne fra Skjoldenæsholmsymposiet, se foregående note; jf. samme i *Mélanges de la Casa de Velázquez* XVI (1978) 143–171.

»Dutch Group for the Study of Crime« udviklet et EDB-system til kriminalstatistiske undersøgelser i retsarkiver. Historikere ved det østskotske universitet St. Andrews har i 1976 startet projektet »Law and order in early Modern Scotland«, hvor man i første omgang registrerer alle bevarede retssager og senere hen planlægger at lave kriminalstatistik efter det hollandske system.¹¹

Valdemar Andersens registrering af Malt herreds tingbøger mangler ikke meget i at være endnu et eksempel på sagtypologisk analyse, men stikordenes ret tilfældige karakter og den omstændighed, at der opereres med dobbeltplaceringer (dvs. samme sag under flere stikord), gør dog, at det må henregnes til de traditionelle sagregistre. I et sagtypologisk register må hver dom eller retssag kun anbringes under ét stikord (emneord eller juridisk defineret sagtype), da det ellers ikke lader sig anvende til statistiske formål. Hertil kommer, at Valdemar Andersen også har ønsket at lægge en lokalhistorisk dimension ind i sin registrering og derfor tager hensyn til meget små lokaliteter, hvorimod man ved en sagtypologisk analyse normalt vil blive stående ved den/(de) givne domstol(e)s retsområde(r) som naturlig(e) geografisk(e) enhed(er) for undersøgelsen. Det sidste har også den praktiske betydning, at analysens resultater lader sig fremlægge i todimensionale tabeller, hvor kronologien er den ene og sagtyperne den anden akse. Den vigtigste forskel på Valdemar Andersens og en sagtypologisk analyse er dog den omstændighed, at Valdemar Andersen registrerer indførelser, og det derfor, selvom man rensede hans register for dobbeltplaceringer, fortsat ville være umuligt at gøre antallet af sager op. En sag kan nemlig være identisk med en enkelt indførelse, men

kan også omfatte flere indførelser, hvis den f.eks. begynder med en indstævning på første retsmøde, udsættes gentagne gange på de følgende møder, og dommen afsiges på et sidste retsmøde. Samme indvending kan man i øvrigt fremføre over for Poul Rasmussens regest, hvor der er gennemført en løbenummerering af indførelserne. Da udsættelser er forholdsvis almindelige i Viborg Landstings domsprotokoller, er indførelse og sag langt fra altid det samme. Det samlede antal af domme kan man derfor kun komme frem til ved at gå udgaven igennem og trække alle de tilfælde, hvor samme sag forekommer under flere indførelser, fra.¹²

Sagtypologien bygger på den grundopfattelse, at de enkelte sager er retsarkivernes udelelige mindsteenheder. Næsten ligeegyldigt hvilken detalje, man vil undersøge, hører hele sagen med som den naturlige kontekst. Den sagtypologiske registrering er en metode til at få overblik over indholdet i retsarkiver med tusinder eller titusinder af sager. Blot det at få registreret materialet domstol for domstol i kronologisk orden betyder et stort skridt frem mod dette overblik, og med den sagtypologiske inddeling opnås en foreløbig indsigt i indholdet og de forskningsmuligheder, det byder på. Sagtyperne opstilles således, at de i nogen udstrækning afspejler de sagskategorier, som var konstitueret gennem lovgivningen. Et sagtypologisk system bør således rumme alle de almindeligste »juridiske tilfælde« ved en domstol, mens de mere sjældne og specielle sager med held kan samles i større grupper under passende overbegreber. Hovedformålet er at nå frem til saggrupper af en sådan størrelse, at de enkelte forskere kan påtage sig den videre gennearbejdelse af materialet. Den statistik, som lader sig opstille på grundlag af

11. Oplysninger hentet fra et manuskript af Bruce Lenman og Geoffrey Parker til en artikel, som vil fremkomme i W. Gattrell, B. Lenman & G. Parker (eds.): *Crime and law since 1500: historical essays* London, Europa Press, planlagt at udkomme i 1980.

Se endvidere Alfred Soman: Les procès de sorcellerie au Parlement de Paris (1565–1640), *Annales. Economies, Sociétés, Civilisations* 32 (1977) 790–814; IAHCJ Newsletter, N° 1, Febr. 1979 (udg. af Pieter Spierenburg (m.fl.), Erasmus Universiteit Rotterdam, Postbus 1738, Rotterdam); og det nye tidsskrift *Crime and Justice: A Historical Review*, hvis første nummer forventes at udkomme vinteren 1979/80 (udg. Henry Cohen, History Department, Loyola University, 6525 N. Sheridan Road, Chicago, Illinois 60626, USA).

12. Der er i dombøgerne 1616A, B, C og 1617A i flg. Poul Rasmussen (n. 3 ovenfor) ialt 761 indførelser, når man lægger tallene fra hans forskellige løbenummerserier sammen. I følge H.-B. var der 653 sager i disse fire bind dombøger.

en sagtypologisk analyse, skal da heller ikke så meget tages som en endegyldig retssagsstatistik, selvom den meget vel kan resultere i holdbare resultater; det er først og fremmest en måde at anskueliggøre et panorama af forskningsmuligheder, og tallene kan i denne forbindelse tjene som indikatorer for, om der overhovedet er materiale nok til, at en undersøgelse kan lønne sig. Man kan selvfølgelig kun direkte aflæse de forskningsmuligheder, som er impliceret i det sagtypologiske system, men indirekte kan man også komme på sporet af anden information. Hvis man for eks. vil vide, hvor mange sager, der var mod danskere i den spanske inkvisition, kan man fange de allerfleste i gruppen »Protestantisme«, for det var den mest sandsynlige anklage, der ville blive rejst mod en dansker, hvis han faldt i inkvisitionens net.¹³ Det vil selvfølgelig kræve gennemgang et par tusinde sager, men et par tusinde sager er en overkommelig opgave, mens 50.000 er en umulighed. Heri ligger også hovedtanken med den sagtypologiske metode. Den tilstræber ikke, som de ovennævnte metoder med udgivelse, regest eller sagregister, at bringe arkiverne ud til brugerne; den sigter tværtimod på at bringe brugerne til arkiverne ved at gøre den systematiske eftersøgning overkommelig.

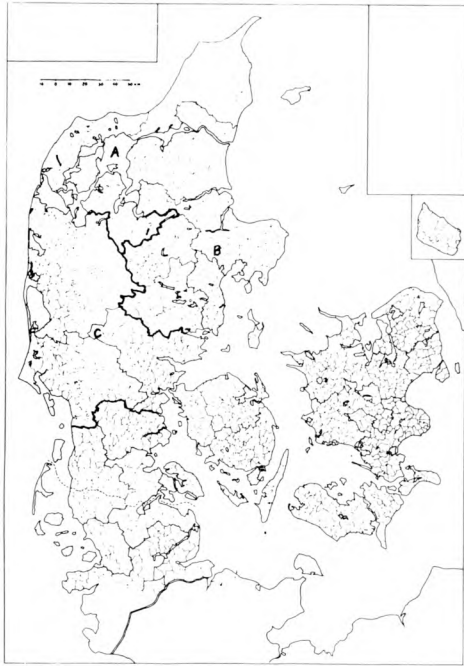
Det drejer sig kort sagt om en kortlægningstype, som med held kan anvendes over for store retsarkiver (samt muligvis også andre arkivtyper) for at få dem opdelt i så tilpas små felter, at enkeltpersoner kan overkomme at tage sig af den videre udforskning. Inden vi går over til analysen af Hofman-Bangs regest, skal det kort skitseres, hvorledes metoden kunne anvendes på det danske tingbogs-, dombogs- og justitsprotokolmateriale. Man måtte starte med journalisering af sagerne retskreds for retskreds, eventuelt med en kode bestående af distrikt + årstal + løbenummer (hvor en sag står på over flere retsmøder, kunne man underind-

dele løbenummeret med bogstaver). Disse journalnumre skulle skrives med blyant ind i de originale tingbøger (m.v.), således at hver eneste indførelse blev forsynet med sin identifikationskode. Det sagtypologiske system måtte være udviklet forinden gennem en række prøveregistreringer foretaget af eksperter, for da journaliseringen af retsprotokollerne ikke kan ske uden en overfladisk orientering i indholdet, vil det være naturligt at foretage sagtypebestemmelsen og journaliseringen i samme arbejdsproces. Med en tilsvarende arbejdsindsats, som den der til dato er nedlagt i vore tingbogsprojekter, ville man formentlig inden år 2000 kunne nå at publicere sagtypologiske oversigter til de fleste af vore danske retsbetjentsarkiver.

Viborg Landsting

Med sine lidt over 16.000 domme er Viborg Landsting langt det bedst bevarede af vore landstingsarkiver. Domsprotokollerne er indbundet år for år og giver trods omfattende lakuner et rimeligt kontinuerligt billede af retshandlingerne ved dette ting gennem store dele af 1600-tallet. Der er også bevaret tre dombøger fra den forudgående periode, nemlig for årene 1569 (2 bind), 1581 og 1591. Viborg Landstings retsområde omfattede hele Nørrejylland fra Kongeåen til Skagen, samt øerne Anholt og Læsø. For perioden 1608–1664 er dombøgerne imidlertid splittet op i tre serier med hver sit geografiske område: A-rækken omfatter Vendsyssel, Thy, Salling, Fjends og Nørlyng herreder; B-rækken resten af Viborg stift og hele Aarhus stift; og C-rækken Ribe stift. Fra resten af århundredet, hvor man vender tilbage til en fælles protokol, er der kun bevaret dombøger for årene 1665 og 1666. Herefter er der en stor lakune helt op til 1718, men fra og med 1719 er dombøgerne så til gengæld bevaret komp-

13. Jf. D. Simonsen: Om Martyren Rasmus fra Kalundborg, *Kirkehistoriske Samlinger* 5 R. I (1901–3) 763–764 (litteraturhenvisningen venligst tilstillet fra prof. Troels Dahlerup) om en dansk sømand, som blev brændt på autodafe i Sevilla 1562. I forbindelse med *relaciones de causas*-projektet er sager mod ialt en snes andre danskere dukket op, af hvilke ingen dog blev brændt.

	1608	1609-11	1612	1613-15	1616	1617	1618	1619
A		▨		▨				▨
B	▨	▨	▨	▨				
C	▨	▨	▨	▨				

	1620	1621	1622	1623	1624	1625	1626	1627
A					▨			▨
B	▨	▨						
C		▨		▨			▨	▨

	1628	1629	1630	1631	1632	1633	1634	1635
A	▨	▨				▨		▨
B	▨			▨	▨			
C	▨	▨	▨			▨		

	1636	1637	1638	1639	1640	1641	1642	1643
A	▨					▨	▨	▨
B		▨		▨				
C						▨		▨

	1644-45	1646	1647	1648	1649	1650	1651	1652
A	▨		▨	▨		▨	▨	▨
B	▨	▨	▨	▨	▨	▨	▨	▨
C	▨	▨		▨		▨		

	1653	1654	1655	1656	1657-60	1661	1662-63	1664
A		▨	▨	▨	▨		▨	▨
B	▨	▨	▨	▨	▨	▨	▨	
C					▨	▨	▨	▨

Fig. 1. Oversigt over de bevarede dombøger i perioden 1608-1664, hvor de består af en A-, B- og C-række. De skraverede felter angiver, at dombogen er gået tabt. I krigsårene 1628, 1644 og 1658-59 førtes dog ingen dombog, idet der ikke holdtes landsting.

let helt frem til landstingets nedlæggelse i 1805.

Også fra tiden forud for den ældste bevarede dombog kender vi domme og andre retsakter fra Viborg Landsting. I de private domssamlinger, som for tiden er under udgivelse¹⁴ er optaget en temmelig omfattende samling responsa og enkelte domme fra netop Viborg Landsting, der i hvert fald for den ældre periode indtil 1569 synes at være det af landstingene, der er fyldigst repræsenteret i samlingen. Ældst er en dom fra 1433, men disse efterretninger om landstingets virksomhed er imidlertid for spredte til at kunne indgå i undersøgelsen.

Endelig kan det nævnes, at lakunerne i dombogsrækken i et vist omfang ville kunne udfyldes ved hjælp af de bevarede justitsprotokoller, der imidlertid ikke omfattes af Hofman-Bangs regest. De bevarede efterretninger om Viborg Landstings virksomhed er således endnu mere omfattende end dombogsrækken giver indtryk af.

Om Viborg Landstings opståen har vi lige så lidt som for de øvrige landstings vedkommende nogen historisk overlevering. Herom og om landstingenes stilling i middelalderen, hvor de havde både politiske og dømmende funktioner, må henvises til almindelige retshistoriske fremstillinger.¹⁵ Med hensyn til landstingets dømmende funktioner var det gennem hele middelalderen karakteristisk, at landstingene dømte i første instans i konkurrence med herredstingene. Et appelsystem var så godt som ukendt, da de formelle beviser, der foreskrevs i landsskabslovene (særlig partsed med mededsmænd), ikke muliggjorde en prøvelse af sagernes realitet, når beviset én gang var ført. Visse alvorligere straffesager synes dog naturligt at have hørt under landstinget, men da således at de blev behandlet i første instans der. Det gælder navnlig

drabssager, og særlig for det jyske retsområde visse andre sager, der afgjordes ved sandemændenes tog. På den anden side synes der fra gammel tid netop for det jyske retsområde at gælde undtagelser fra et ellers vistnok almindeligt anerkendt princip om, at fuld fredløshed kun kunne idømmes af landstinget.¹⁶

En forandring i forholdet mellem herredsting og landsting, således at landstingene opfattedes som appeldomstole, indtrådte først i tiden efter reformationen. Et påbud om, at sagerne normalt skulle begynde ved herredstinget og først kunne indbringes for landstinget som appel af herredstingets dom, fandtes i Christian III's lovgivning og optoges i Reces 1558 § 8. Af betydning for at appelsystemet slog igennem var imidlertid særlig, at bevisreglerne ændrede sig, således at vidnebeviset vandt frem på de formelle bevismidlers bekostning, ligesom landsdommeren fik beføjelse til at efterprøve også de formelle beviser.¹⁷

Landstinget lededes vistnok allerede siden slutningen af 1200-tallet af en af kongen udpeget embedsmand, der dømte sammen med de tilstedeværende tingmænd. Også i dette forhold indtrådte efter reformationen en ændring, idet det efterhånden blev almindeligt, at landstingets formand, landsdommeren, dømte alene, og i et missive af 6. nov. 1597 blev det fastslået, at han skulle dømme alene, og ikke, som det endnu undertiden havde været skik, kunne dømme sammen med de tilstedeværende på tinge. Ved de større landsting, hvortil Viborg Landsting hørte, var der ofte flere landsdommere. Et missive af 12. april 1585 til landsdommerne i Nørrejylland, der forudsætter, at der er tre landsdommere, bestemmer imidlertid, at tinget ikke i en dommers forfald kan udsætte sagen, men at enhver af dommerne kan dømme som enedommer. Landstinget var således ikke – som nutidens landsretter – nødvendigvis en kolle-

14. *Danske domme 1375-1662* ved Erik Reitzel-Nielsen I ff., Kbh. 1978 f.

15. Se Poul Johannes Jørgensen: *Dansk retshistorie*, Kbh. 1940, s. 238 ff.; og i det hele den instruktive afhandling af A. D. de la Cour: Viborg Landsting, i: *Viborg Købstads Historie*, Bind I, Viborg 1940, s. 123-202. En oversigt over retskredsenen giver M. Lebech: *Jyllands gamle Retskredse, Jyske Samlinger* 5. R. II (1936) 151-344.

16. Poul Johannes Jørgensen (n. 14 ovenfor), s. 513, jvf. s. 240.

17. Poul Johannes Jørgensen ib., s. 514 ff. og samme i Biskop og bedste Bygdemænd, *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 1944, s. 74-131.

gial ret. Til landstingets personale hørte foruden dommeren en landstingshører. Denne stilling synes undertiden at have været forbundet med hvervet som landstingsskriver, men i Viborg bevarede den indtil 1805.¹⁸

Om omfanget af landstingets virksomhed som appelinstans gælder, at de særlige købstadsjurisdiktioner (byting og rådstueretter) ikke i fuldt omfang var indordnet under landstinget. En række købstæder unddrog sig appel til landstinget i kraft af den såkaldte landstingsret, hvorefter domme fra disse byer kun kunne indstævnes for rettertinget. En vis sanering af sådanne rettigheder gennemførtes imidlertid ved en forordning af 6. juni 1586, der kun tilstod København, Malmø og Ribe denne ret. Efter enevælden fik en række byer disse rettigheder tilbage. Det gælder således fra Viborg Landstings område efterhånden Aalborg, Viborg, Aarhus, Fredericia og Randers. Ved frd. af 25. maj 1671, der gentoges i Danske Lov 1-6-11 bestemtes tillige, at domme fra grevskabers og friherreskabers birker kunne indstævnes direkte for Højesteret udenom landstinget. Denne regel udvidedes ved frd. af 10. april 1750 til at gælde også de kgl. rytterdistrikters birker og dermed ligestillede birker. Der skete således efter enevælden en betydelig indskrænkning i landstingets stedlige kompetence, selvom Danske Lov 1683 i 1-6-7 i princippet fastholdt reglen om appel af underrettsdomme til landstinget, og at kun landstingsdomme kunne appelleres til højesteret, se 1-6-18. Andre undtagelser fra de almindelige appelregler var adelens og de med dem privilegeredes værneting for højesteret i livs- og æressager.

Til gengæld var det reglen, at visse sager fra underretterne skulle indstævnes og pådømmes af landstinget, inden der kunne ske eksekution. Det gjaldt ifølge D.L. 1-24-51 alle tilfælde, hvor der var idømt dødsstraf for enten trolddom eller drab. Reglen om at

dødsdomme i trolddomssager skulle stadfæstes af landstinget var fastslået allerede i reces 1576 § 3. Et lignende princip synes længe at have været gældende for drabssager og synes bl.a. forudsat i frd. af 14. maj 1636 § 1 om indstævning til stadfæstelse.¹⁹ En særlig landstingskompetence var det også at forestå udlæg hos adelige, jfr. D.L. 1-24-23, og ifølge frd. af 9. sept. 1638 måtte underretterne ikke udsige æresdom, men kun landsdommerne skulle idømme æresstraf, da liv og ære sattes lige højt.

Viborg Landsting ophævedes ved frd. af 25. januar 1805, der som et led i en almindelig justitsreform ophævede de bestående landsting for Sjælland, Møn, Fyn, Langeland, Lolland-Falster og Nørrejylland, samt afskaffede rådstueretterne og dermed landstingsretten for en række købstæder. I stedet indførtes en almindelig appelinstans i form af to såkaldte landsoverretter med sæde i Viborg og København. Oprettelsen af landsoverretterne var et led i bestræbelserne for at reorganisere domstolsvæsenet med henblik på en forbedring af retsplejen. I København knyttes landsoverretten således til den nyoprettede Hof- og Stadsret. I Viborg kom retten til at bestå af en justitiarius og to dommere, der nu skulle fungere som en kollegial domstol (se frd. § 8). Selvom landstingene i Viborg blandt dommerne i tidens løb havde talt flere dygtige mænd,²⁰ havde forholdene ikke altid været tilfredsstillende. Ved reskript af 23. jan. 1739, der var en følge af en række konstaterede misbrug fra landstingenes side, havde landstingene måttet reorganiseres. Det var herved ikke mindst forholdene ved Viborg Landsting, der havde givet anledning til kritik,²¹ og også fra et senere tidspunkt haves efterretninger om uheldige forhold ved landstingene. Der synes således at være begyndt en forfaldsperiode, der nødvendiggjorde en reform.

18. Se Johan Hvidtfeldt: De danske landstingsarkiver, *Fortid og Nutid XIX*, (1954-56) 274-280 og Poul G. Ørberg: Af Viborg Landstings historie, *Arkiv 4* (1973) 190-202.

19. Se Poul Johannes Jørgensen (note 14 ovf.), s. 513.

20. Se en oversigt hos K. F. Hammerich: *Den danske Dommerstand under Enevælden*, Kbh. 1932, s. 161-162 og *Appelinstansernes Embedsstat 1660-1919*, Kbh. 1928, med fortegnelse over landstingenes embedsmænd, s. 75-115.

21. Se Tage Holmboe i *Højesteret 1661-1961*, Kbh. 1961, Bind II, s. 91.

Fig. 2. Registrator O. M. Hofman-Bang (1875–1940), af hvem en ældre Viborgenser har givet følgende karakteristik: »Sirlig og med afmålte skridt færdedes han fra sit hjem til Landsarkivet ad den samme rute hver eneste dag. Han var præcis som et urværk og havde sat sin kærlighed til det punktlige i system, så man næsten kunne stille sit ur efter ham. Ligesom et lille minde fra de unge år og opholdet i Argentina var hans hilsen til bekendte på gaden. Der var en egen grandezza over den måde, hvorpå han svang sin hat, og man følte sig glad over at være genstand for så formfuldendt en hilsen. I op imod 30 år passede Hofman-Bang sin gerning på Landsarkivet, og her lærte mange ham at kende, som han sad ved sit bord med kalotten på hovedet, iført sin lange slåbrok, og med et blik over brillerne kiggede på den nyindtrængende.« (Red. Arne Lilholt i Ugebladet (Viborg) 1.2.1979).

Viborg landstingsdomme og Hofman-Bangs regest

Viborg Landstings dombøger er en flittigt citeret kilde, men der er altid tale om spredt og tilfældig benyttelse. Læsningen af håndskriften volder så store problemer, at ingen forsker har følt sig fristet til en systematisk gennemgang af dombogsrækkens 83 bind. Den ene-

ste, der vides at have bladet sig gennem hele serien, er cand.fil. Ove Malling Hofman-Bang (1875–1940). Han var fra 1911 til 1940 ansat som registrator ved Landsarkivet i Viborg, og i årene 1927–30 udarbejdede han under landsarkivar Svend Aakjærs vejledning en 600 foliosiders stor regest til Viborg Landstings dombøger (1569–1805). Regest (eller regesta) er betegnelsen på et register som følger arkivaliernes orden. Hofman-Bangs regest følger dombøgerne side for side og rummer indførelser om hver eneste af ialt 16.249 bevarede landstingsdomme.

Regesten er yderst nødtørftig i sine oplysninger. Hofman-Bang skriver sjældent mere end en linje om hver dom (jf. Bilag 3). Ofte nævner han hverken den ene eller den anden part i sagen (med mindre det drejer sig om personer af en vis notabilitet, som f.eks. herremænd og præster). Men han giver altid oplysning om tre ting: Hvilken lokalitet sagen angår, hvorfra den er indstævnet, og hvad sagen drejer sig om. Hertil kommer to andre oplysninger, som altid er med som følge af, at regesten følger dombogen kronologisk: årstal og kildehenvisning (for de sidste dombøger, hvor hvert bind dækker flere år, må man dog tage til takke med tidsfæstelse af sagen til en bestemt periode).

Hofman-Bangs regest har i mange år været et værdifuldt hjælpemiddel for de besøgende på Viborg Landsarkivs læsesal. En overgang overvejede man også en publikation, men fandt Hofman-Bang for mangelfuld og valgte derfor at gå tilbage til de originale dombøger og udarbejde en ny regest – i første omgang for perioden 1616–1660. Poul Rasmussens ovenfor nævnte udgivelse (1965–1971) med sagsreferater udgør de første to bind af denne regest – eller ca. en syttendedel af det samlede projekt (dog synes de følgende bind at skulle blive mere summariske og må derfor forventes at se dagens lys i et hurtigere tempo).

I 1975 blev Dansk Folkemindesamling opmærksom på Hofman-Bangs regest og erhvervede takket være Landsarkivets velvilje en xeroxkopi. Samme år blev regesten benyttet i en artikel i *Folk og kultur* til påvisning af trolldomssagernes aftagen efter 1700. En optælling viste at kun 6 ud af de ialt 4.544

landstingsdomme fra 1719–1805 drejede sig om trolddom.²²

I 1976 blev der på grundlag af Hofman-Bangs regest foretaget en fuldstændig xeroxkopiering af hekse- og trolddomssagerne ved Viborg landsting. Dansk Folkemindesamling blev bistået af daværende stud.mag. Jens Chr. Johansen i denne opgave, hvorunder alle Viborgs dombøger blev indlånt til kopiering i København. Denne studiesamling af hekseprocesser tæller ialt 504 sager. På grundlag af dette materiale, dog med begrænsning til en 25-årig periode, skrev Jens Chr. Johansen i 1977 sin specialeopgave i Historie ved Københavns Universitet, »Studier i trolddomsprocesserne ved Viborg Landsting 1612–1637«. Specialet, som skal omtales nedenfor, er med sine 264 sager den hidtil bedst dokumenterede undersøgelse af danske hekseprocesser.

I foråret 1977 havde Gustav Henningsen under en gæsteforelæsning på Kriminalistisk institut lejlighed til at præsentere Hofman-Bangs regest for en kreds af studerende og forskere. Ved denne lejlighed knyttedes kontakten med det tredje medlem af artiklens forfatterteam, retshistorikeren Ditlev Tamm. Denne opnåede fra Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd i juni måned samme år en bevilling til ikke-videnskabelig medhjælp, og hermed kunne vi gå i gang med det, som i det følgende vil blive omtalt som »Hofman-Bang projektet«.

Rapport om »Hofman-Bang projektet«

Det var noget af et vovestykke at ville overføre den sagtypologiske arbejdsmetode fra inkvisitionsarkiverne i Spanien til danske retsarkivalier uden at gå til de originale domme. Hofman-Bangs ultrakorte indførelser gav langt fra det samme indblik i sagerne, som de resumerer der blev samlet i indberet-

ningerne til storinkvisitoren. Den omstændighed, at Hofman-Bang havde haft fat i hver eneste af disse 16.000 landstingsdomme, var imidlertid i sig selv en spore til at få gennemført en systematisering af hans oplysninger, og så måtte vi se, hvor langt de kunne bære.

Første fase i projektet var en løbenummerering af alle indførelserne i HB's regest. Da alle domme fra 1 til 16.242 således havde fået en entydig betegnelse,²³ begyndte Jens Chr. Johansen, på hvem den tungeste arbejdsbyrde har hvilet, en udskrivning på kort efter ret så slaviske stikordsprincipper: Alle indførelser, hvor ordet afgift forekom, blev samlet på et kort, alle vedrørende aftægt på et andet kort, og så fremdeles. Efterhånden som vi fik indblik i Hofman-Bangs terminologi og klassifikationsprincipper, kunne en række synonymmer også indføres på kortene, men overalt hvor der var tvivl om en doms placering, blev den skrevet ud på en varialiste, og det samme var tilfældet med alle de domme, som vedrørte specielle forhold, som vi ikke skønnede det »rentabelt« at oprette kort på.

Anden fase i projektet bestod i en gennemgang af varialisten på over 5.000 domme. En række sagtyper viste sig at optræde hyppigt nok til, at der kunne oprettes kort på dem, og en lang række andre indførelser viste sig at kunne trækkes ud under juridiske begreber som f.eks. »Bevis«, »Erstatning« og »Fredsbrud«. På denne måde udvidedes sagtypernes antal succesivt fra 95 til 154, og i takt hermed forkortedes varialisten ned til 857 sager. Derimod viste det sig af praktiske grunde ikke muligt at rense de allerede udskrevne sagtype- eller stikordskort for synonymmer; dette forhold er der imidlertid delvist rådet bod på ved krydshenvisninger i den alfabetiske oversigt over sagtyperne (se bilag 4 nedenfor).

Hånd i hånd med disse operationer foretoges nogle kontrolprøver, som bestod i en konferering af regesten med de originale domme i Viborg Landsarkiv i en række tilfælde, hvor Hofman-Bangs betegnelser var ukla-

22. Se Gustav Henningsen: Heksefølgelse efter »Hekseprocessernes tid«, *Folk og kultur* 1975, s. 145. De 6 sager har nu lbnr. 12068, 13640, 15984, 16074 (gruppe 10) samt 13291 og 16219 (hhv. gr. 4 og 40).

23. Der er i løbenummereringen repeteret 7 numre (1295, 3761, 4144, 5200, 9083, 9398 og 12041), hvorfor det samlede antal domme er 16.249.

re. Sagtypen »Bondeej« , som vi havde oprettet kort på og som forekommer 30 gange, viste sig i 19 tilfælde at referere til ejendomsstrid og vedrørte i de resterende tilfælde henholdsvis: salg af selvejerejendom, skifte og deling af selvejerejendom, mageskifte, taxation af selvejergård, eksekution i ejendom og skat af selvejergård. I alle tilfælde stod »bondeej« i betydningen »selveje«. 47 domme, som i følge Hofman-Bang drejede sig om »Udlæggelse«, viste sig at være paternitetssager, bortset fra 4 tilfælde (bl.a. en dom for seksuelt forhold uden for ægteskabet og en dom for drab på sit treårige barn). »Vedersigelse« bruges af Hofman-Bang i 79 indførelser, og dommene viser sig altid at dreje sig om frasigelse af arv og gæld. Disse stikprøver bekræftede i det store hele vort indtryk af, at Hofman-Bang gennemgående havde været nogenlunde konsekvent i sine sagsbetegnelser, omend det må erkendes, at hans rubriceringer i flere tilfælde må betragtes som mindre heldige. Rent konkret resulterede stikprøverne i afsløringen af endnu to par synonymer på vore sagtype- eller stikordskort, henholdsvis: »Paternitetssag«, »Udlæggelse« og »Arv«, »Vedersigelse«. Som en anden kontrol foretog vi en kollationering af Hofman-Bangs regest med Poul Rasmussens udgave af sagsreferater. Der fandtes 17 indførelser, som Hofman-Bang har oversat, men heraf er de 9 blot opsættelser, som H.-B. blot har glemt at indføje ved krydshenvisninger, som han ellers har for skik (jf. Bilag 3 nedenfor). Reelt er der således kun 8 sager eller domme, som H.-B. har oversat, og det er ikke nogen foruroligende procent i forhold til de 635 sager som H.-B. har registreret i de fire bind dombøger (1616ABC og 1617A), som svarer til Poul Rasmussens regest. De ting, som er kommet til ved Poul Rasmussens fornyede gennemgang af de originale dombøger, er stort set, hvad man kunne betegne som »tilgivelige smuttere«, og har således snarere styrket os i tilliden til Hofman-Bangs gennemgang af dombogsrækken, selv om den selvsagt ikke på

nogen måde kan måle sig med den registrering, som Poul Rasmussen er gået i gang med.

Tredie fase af vort projekt bestod i en kronologisk/statistisk bearbejdelse af vore registerkort, en nødvendig mellempoces før analysens resultater lod sig fremlægge i tabelform.^{23a} For at kunne fremlægge analysen i overskuelig form var det imidlertid nødvendigt at reducere sagtypernes antal betydeligt, og dette er sket i nedenstående systematiske oversigt, hvor sagtyperne er slået sammen i grupper, så hensigtsmæssigt, som det nu lader sig gøre med de Hofman-Bangske stikordskort, der hele tiden har været vor undersøgelses begrænsning på godt og ondt (jf. i øvrigt den alfabetiske liste i bilag 4 nedenfor med definitioner af sagtyperne og eksemplificering af deres indhold). I denne fase er det også lykkedes at få varialisten med i vor statistiske opgørelse, idet denne i sin stærkt reducerede skikkelse er overført til tabellens gruppe 42 (hvor blandet indholdet af denne gruppe er, kan man få et indtryk af ved læsning af Bilag 6 »Uddrag af varialisten«).

Systematisk oversigt over sagtyperne*

1. Retspleje (622): Bevis (108), domme (33), indkaldelse (222), kost og tæring (83), nævninger (2), retspleje i alm. (61), rettens personer (72), sandemænd (4), stævning (23), voldgift (14)
2. Tvangsfuldbyrdelse (389): Arrest (21), auktion (22), indførsel/udlæg (298), tvangsfuldbyrdelse (48)
3. Anholdelse og fængsling: Anholdelse og fængsling (33)
4. Angreb mod liv og legeme (1596): Bod for drab (10), bårdag (65), drab (782), hug og slag (8), legemskrænkelse (67), manddrab (16), mord (60), overfald (106), personskade (24), sårsmål (41), sår og skade (53), vold (310), uførm (41), årad (13)

23a. Vi benytter lejligheden til at takke de tre studerende fra Institut for Folkemindevidenskab (Kbh. Univ.) Kirsten B. Elming, Kirsten Jensen og Svend E. Ottosen for at have hjulpet os med dette arbejde.

*Antallet af processer er anbragt i parentes efter de enkelte sagtyper.

5. Fosterdrab (69): Fosterdød (17), fødsel i dølgsmål (52)
6. Fredsbrud (196): Fredsbrud i alm. (80), gårdfred oversvoret (33), husfred oversvoret (15), hærværk (28), kirkefred oversvoret (7), selvtægt (3), trusler (30)
7. Tyveri m.v. (633): Falsk (63), ran (37), tyveri (533)
8. Forbrydelser mod kønssædeligheden (189): Crimen bestialis (17), forargeligt samliv (7), hor (14), incest (22), jomfrukrænkelser (6), lejermål (69), sædelighedsforbrydelse i alm. (41), voldtægt (13)
9. Ildspåsættelse og brand: Ildspåsættelse og brand (29)
10. Trolddom: Trolddom (480)
11. Ærekrænkelser (611): Beskyldninger (66), faldne ord (116), injurier (415), tremærkmænd (14)
12. Umyndighed, børn m.v. (294): Børn (26), paternitetssag (130), udlæggelse (48), værgemål (90)
13. Forsørgelse (37): Aftægt (9), fattigvæsen (21), fledføring (7)
14. Tjenesteforhold: Tyende (142)
15. Dødsfald: Dødsfald (187)
16. Ægteskab: Ægteskab (77)
17. Arv og skifte (905): Arv (536), skifte (291), vedersigelse (78)
18. Jord, mark m.v. (703): Ager (65), eng (220), hede og mose (37), jord (253), lyngslet (21), mark (29), tørvegrøft (78)
19. Hegn m.v. (211): Hegn, gærde, tofte, forte o.l. (93), skel (118)
20. Skov m.v. (299): Jagt (20), skove og træer (109), ulovlig hugst (170)
21. Veje, broer, vandløb m.v. (105): Strande og forstrandsrettigheder (17), vand og vandløb (22), veje, broer o.l. (66)
22. Huse og bygninger (424): Bygfæld (39), gård (284), huse og bygninger (55), indbo (46)
23. Hævd og besiddelse (179): Bondeeje (33), ejendom (113), hævd og besiddelse (16), jordegods (3), laughævd (14)
24. Pant: Pant (146)
25. Gæld (2664): Gæld (2604), obligation (60)
26. Køb og salg (397): Køb og salg (256), skøde (141)
27. Enkelte kontraktforhold (236): Forlig (33), forløfte/kaution (46), forvaring og betroelse (18), kontrakt i alm. (54), leje (39), løn og honorar (32), lån til brug (14)
28. Skadeserstatning: Erstatning (38)
29. Penge m.v. (297): Breve og dokumenter (63), penge (175), regnskab (59)
30. Landsbyforhold m.v. (116): Landsbyforhold (55), optagne dyr (29), rebning (14), udskiftning (18)
31. Korn og afgrøder m.v. (203): Frøgæld (6), fædrift (25), korn (165), oldensvin (7)
32. Husdyr m.v. (242): Bier (17), heste (107), svin, får, gæs, geder (40), øksne og køer (78)
33. Bønder, fæste m.v. (463): Bønder (50), fæste (317), hoveri (28), ægt og arbejde (47), stedsmål (21)
34. Afgifter og ydelser (866): Afgift (207), consumption (29), gæsteri (3), landgilde (101), skat (119), skyld (83), tiende (300), told og accise (24)
35. Kirkelige forhold (266): Begravelse (16), kirker og kirkelige forhold (137), præster og præstegårde (40), stolestand (73)
36. Offentlig myndighed: Offentlig myndighed (27)
37. Militærvæsen m.v. (111): Krigsforhold (60), militærvæsen i alm. (51)
38. Handel og håndværk (277): Forprang (10), handel (88), hestehandel (44), håndværk (15), kedler (20), møller (51), næringsvæsen (49)
39. Fiskeri og søfart (208): Fiskeri (150), søfart (58)
40. Undervisning og oplysning, læger og helbredere (23): Undervisning og oplysning (10), læger og helbredere (13)
41. Personer: Sager vedrørende enkeltpersoner (457)
42. Varia (907): Bagatel (47), in fragmentis (3), varia (857)

Vi skal ikke indlade os på en nærmere analyse af tabellen, hvor den af pladsmæssige hensyn foretagne sammenlægning af sagtyperne i grupper, utvivlsomt har sløret en række forhold, og hvor der også er andre forhold som gør, at vor »statistik« bør tages med visse forbehold. Enkelte træk skal dog fremhæves. Gældsagerne (gruppe 25) tegner sig for 16 % af samtlige domme; det svarer godt til det indtryk, man har fra tingbogsudgaven. Omvendt er det påfaldende, at tabellen kun kan opvise 38 domme vedrørende skadeserstatning (gruppe 28), når man betænker hvor hyppigt erstatningssager forekommer ved nutidens domstole. End ikke i slutningen af perioden kan der påvises nogen stigning i antallet, og det på trods af, at Højesteret i sidste halvdel af 1700-tallet kan opvise et tydeligt opsving i sager af denne art.²⁴ Mest markante er udsvingene i trolddomssagerne (gruppe 10). Det tydelige opsving i sager af denne art fra 1617 og de følgende år, hænger formentligt sammen med forordningen af 12.10.1617, »Om troldfolk og deres medvidere«. Kejserkrigen 1625–29 synes snart at give folk andet at tænke på, men i 1630-erne kommer der et nyt opsving i hekseprocesserne. Allerede fra 1651 er hekseprocesserne imidlertid stærkt på retur ved Viborg landsting, hvilket kunne tyde på, at vendepunktet i de jyske hekseforfølgelser ikke er Besættelsen i Thisted (1696–98), men skal søges betydeligt længere tilbage.

Analysen af Hofman-Bangs regest har givet et overblik og en mængde indgange til det store domsmateriale. Det må imidlertid indrømmes, at det interdisciplinære samarbejde mellem en folklorist, en historiker og en jurist har givet anledning til visse inkonsekvenser i klassifikationsprincipperne, som vi først er blevet opmærksomme på undervejs, fordi arbejdet er blevet udført i flere etaper og indimellem har ligget stille i længere perioder. For eks. er alle indførelser vedrørende »Syn på ager« i den første fase, hvor sagtyperne oprettedes efter mere slaviske stikordsprincipper, kommet ind på kortet »Ager«, og derved er de kommet til at mangle på kortet med

den nye, mere abstrakte, juridiske sagstype »Bevis«, som oprettedes i anden fase af projektet (jf. Bilag 5 nedenfor, hvor »Ager« og »Bevis« er aftrykt som eksempler på vore sagtypekort). Sagt på en anden måde består inkonsekvensen i, at de første sagtyper er formuleret med kulturhistoriske brugere for øje, mens de følgende overvejende er opstillet med henblik på retshistorikere. En revision af kortene ville imidlertid have krævet at næsten hele arbejdet blev gjort om, og da vi ikke skønner, at det drejer sig om alt for grelle inkonsekvenser, har vi valgt at publicere undersøgelsen med dens fejl. Fordelene ved denne oversigt skulle være åbenbar, og den som ønsker et eliminere vore fejl, behøver blot at gå til vore registerkort og varialister, som er tilgængelige for publikum på Dansk Folkemindesamling. På kortene kan man, som vist i Bilag 5 ofte finde nærmere oplysninger om sagerens indhold, og i varialisterne er det i hvert enkelt tilfælde noteret til hvilket sagtypekort sagen er henført. Samme sted opbevares, som tidligere nævnt, også kopien af Hofman-Bangs regest med den af os tilføjede løbenummerering, som er det, indtil videre, nødvendige gennemgangsled, hvis man har brug for at komme fra vore registerkort tilbage til de originale domme.

Undersøgelsens perspektiver

Tilpasningen til Hofman-Bangs ikke altid lige heldige betegnelser og den totale afhængighed af hans yderst summariske regest må nok indrømmes at have medført en vis usikkerhed med hensyn til de resultater, der er fremkommet ved denne demonstration af den sagtypologiske metode. Men systematiseringen af Hofman-Bangs regest har ikke desto mindre givet os et nyttigt arbejdsinstrument til orientering i et af vore største, ældre retsarkiver. Hertil kommer, at man med udgangspunkt i landstingsdommene kan komme ned til underretssagerne; i det omfang tingbøgerne er bevarede, for når det gælder første halvdel af 1600-tallet er de gået tabt for næ-

24. Se Thøger Nielsen: *Studier i ældre dansk formueretspraksis*, Kbh. 1951, s. 287 f.

Dombøgernes indhold og den periodiske fordeling på sagtypergrupper

	1569 I/II	1581	1591	1608 A	1612 A	1616 ABC	1617 ABC	1618 ABC	1619 BC	1620 AC	1621 A	1622 ABC	1623 AB	1624 BC	1625 ABC	1626 AB	1627 B	1629 B	1630 AB	1631 AC	1632 AC	1633 B	1634 ABC	1635 BC	1636 BC	1637 AC	1638 ABC
1. Retspleje	10	4	9	7	1	10	15	22	12	7	5	27	5	14	29	9	1		2	4	6	1	7	7	6	7	7
2. Tvangsfuldbyrdelse	3	2				3	1	2	1			2	3	19	8	14	3	2	6	5	10	4	16	5	1	9	13
3. Anholdelse og fængsling	1	1				3	1	2		1		3							1				1	2	2	2	1
4. Angreb mod liv og legeme	42	11	11	16	23	70	102	95	68	36	15	71	42	50	52	48	14	7	36	24	27	38	55	47	34	14	43
5. Fosterdrab								2			1		3									1		1			1
6. Fredsbrud	20	9	1	8		7	17	11	3	6	4	5	6	6	10	4	3	1	2	4	1	4	5	6	4	2	7
7. Tyveri m.v.	10	3	1	6	4	13	10	7	2	8	3	10	10	10	16	8	2	5	13	23	15	5	14	6	11	11	12
8. Sædelighedsforbrydelser	6	1	1	3	1	10	9	8	4	1	4	4	5	3	6	2	1		1	3	4	3	7	1	3	9	3
9. Ildspåsættelse og brand							1												1								
10. Trolddom m.v.	11	1		3	9	27	64	45	59	15		33	34	35	22	10	3		4	5	6	1	18	6	8	11	1
11. Ærekrænkelse	13	4	4	10	8	20	22	32	15	12	6	16	22	14	24	12	5	1	15	12	12	4	11	7	11	11	19
12. Umyndighed, børn m.v.	1	1		1	2	8	11	12	8	7	7	9	9	7	8	7	3		5	8	5	5	7	3	5	11	17
13. Forsørgelse				1		1	1			1					1							1	1				
14. Tjenesteforhold	4	1	3	6	3	4	5	5	2	3	4	1	2		3		1		2	1	3			1	1	3	2
15. Dødsfald	2		1	1	2	8	11	6	6	8	1	6	10	4	2	2	1		3	3	3	1	4	3	6	4	5
16. Ægteskab	1	2	1	1		4	5	4	2	3	1	4	2	4	4	2			1	1	1	1	4		2	1	1
17. Arv og skifte	19	7	6	7	11	34	33	29	17	9	15	24	18	30	28	14	9	3	14	14	22	8	25	17	26	17	21
18. Jord, mark m.v.	28	11	6	12	8	30	20	24	14	35	10	19	16	29	40	13	6		3	13	10	5	10	17	18	30	26
19. Hegn m.v.	12	3	4	3	2	4	7	9	10	2	4	3	5	14	15	3	1		3	5	1	1	3	4	2	5	12
20. Skov m.v.	9	5	2	3	2	12	22	13	16	3	4	6	4	9	16	3	4	3	3	1	3	4	5	6	7	4	8
21. Veje, broer, vandløb m.v.	5		1	1	3	3	5	4	1	5	1	1	5	2	3	1	1			1	2		1	1	3	2	1
22. Huse og bygninger	12	3	3	2	3	16	16	7	12	6	3	12	12	15	21	5	3		9	14	3	6	11	9	10	8	13
23. Hævd og besiddelse	12	4	7	7	3	6	7	7	3	7	2	2	9	2	11	7			1	5	9		6	4	13	5	2
24. Pant	10			3	2	7	6	5	1	3	3	2	8	8	2	2	4	2	7	1	3	1	1	1	4	3	2
25. Gæld	27	17	18	19	21	61	94	56	47	52	33	142	71	107	97	57	19	1	53	97	58	21	76	55	53	54	103
26. Køb og salg	10	3		1	7	6	14	17	8	14	8	10	14	6	19	10	5	2	11	9	9	10	9	7	9	2	10
27. Enkelte kontraktsforhold	5	2	3		1	7	6	10	5	11	1	4	6	16	6	5	1	1	6	3	6	1	2	4	3	4	8
28. Skadeserstatning		2			1	3	2	1		1		1	1			1	2			4	2		1	1			2
29. Penge m.v.	8	5		2	3	5	5	9	3	7	6	5	10	12	14	4	1	2	9	3	4	1	4	4	8	6	5
30. Landsbyforhold m.v.	5	6		3	1	4	4	2	1	3		4	1	1	3	3	1				1	1	2	1	2	2	2
31. Korn og afgrøder m.v.	8	3	2	3	3	6	7	6	2		4	4	15	12	9	4	2		6	3	6	2	7	9	4	6	15
32. Husdyr m.v.	4	1		3	1	3	4	9	7	3	2	6	5	8	10	9	6	5	28	4	6	3	1	3	3	4	14
33. Bønder, fæste m.v.	10	7	4	2		13	8	12	7	9	5	5	3	3	12	6	3		6	4	9	1	8	5	6	15	13
34. Afgifter og ydelser	33	8	5	8	8	21	17	29	14	9	6	12	11	30	37	5	7	2	21	26	14	7	27	12	15	24	19
35. Kirkelige forhold	5	2	3		3	5	14	6	5	6	3	13	6	10	11	6	1		4	3	4	3	6	6	9	3	13
36. Offentlig myndighed				1		1	2	2		1		4									1						1
37. Militærvæsen m.v.	1					1			1	1		2	1		2		1	16	16	11	1		1	5	1	2	
38. Handel og håndværk	6	2	3	4	5	6	1	5	2	11	3	10	8	8	6	1		1	13	5	4	2	4	6	3	3	5
39. Fiskeri og søfart	5	1		6	1	6	6	11	3	5	3	4	3	3	7	3			6	4	3	4	4	2	3	4	7
40. Undervisning og læger						1						1		2	2									2			1
41. Personsager		3				3		3	6	8	1	7	4	1	2	2		1	4	5	4	3	3	2	6	3	4
42. Varia	26	9	17	13	9	23	18	26	17	17	11	22	16	32	44	19	5	2	30	25	10	11	24	16	11	16	25

	1639 AC	1640 ABC	1641 B	1642 BC	1643 B	1646 A	1647 C	1649 AC	1651 C
1. Retspleje	2	4	4	7	2	1	2	1	3
2. Tvangsfuldbyrdelse	8	2	2	5	2		4	11	3
3. Anholdelse etc.		1							
4. Angreb etc.	29	52	25	37	21	15	9	18	7
5. Fosterdrab	1				1			1	
6. Fredsbrud	2	7	1		3	1	2	1	
7. Tyveri etc.	8	15	9	9	5	5	5	6	3
8. Forbrydelser etc.	3	8	2	2		2	2	1	
9. Ildspåsettelse	1	3							
10. Trolddom	5	17		2	2		1	6	2
11. Ærekrænkelse	16	18	9	13	3	5	3	13	3
12. Umyndighed etc.	7	14	4	8	4	3	4	10	3
13. Forsørgelse	2		1				1		1
14. Tjenesteforhold	3		1				2		
15. Dødsfald	2	6	1	3		2	8	4	7
16. Ægteskab	3	1	1					1	
17. Arv og skifte	11	22	12	13	5	7	8	17	13
18. Jord, mark m.v.	13	6	6	11	2	1	2	8	2
19. Hegn m.v.	1	8	2	3	1		1		2
20. Skov m.v.		11	9	9	5	2	4	3	4
21. Veje etc.	1	2	1		1			2	1
22. Huse og bygninger	5	12	8	8	4	2	4	9	7
23. Hævd og besiddelse	1		1	1	1				2
24. Pant	2	2	1	2		1	4	5	2
25. Gæld	38	57	17	34	17	11	33	90	55
26. Køb og salg	3	10	5	8	5	3	6	5	6
27. Enkelte etc.	1	4		3		3		3	2
28. Skadeserstatning	1				1			1	
29. Penge m.v.	8	5	5	6	3	7	3	4	2
30. Landsbyforhold etc.	1	3	1		2				1
31. Korn etc.	5	3	2	2	1			5	
32. Husdyr m.v.	2	8	3	6	2	8	5	7	3
33. Bønder etc.	5	7	5	7	1	1	3	2	
34. Afgifter etc.	12	16	5	12	8		10	11	4
35. Kirkelige etc.	2	2	4	10	4	2	1	4	1
36. Offentlig etc.	1	1			1	1	1		
37. Militærvæsen m.v.	1		1			7	3	1	1
38. Handel etc.	2	5		2	3	3		2	2
39. Fiskeri etc.	5	1	1	6	2	2			1
40. Undervisning etc.	1	1	2	1					1
41. Person sag	7	3	4				2	1	
42. Varia	9	13	5	9	8	6	8	13	10

	1652 C	1653 AC	1654 C	1655 C	1656 C	1661 A	1664 B	1665	1666	1719- 1731	1731- 1736	1736- 1756	1756- 1774	1774- 1788	1788- 1797	1798- 1805
	3	8	3	3	3	2	1	4	2	131	67	80	17	20	9	9
	7	5		7	6	3	3	39	26	36	19	25	7	17	13	7
		1								1		2		1	4	2
	9	7	6	15	8	4	6	6	2	68	28	47	30	23	23	10
										2	7	20	9	12	3	4
	1	1			3		1			3	1	2	1	3	5	2
	9	11	4	3	5	4	1	1	2	17	22	59	41	49	41	61
		2	1	1	2		2	1		5	8	32	6		4	2
	1									1	4	3	5	3	3	3
	3	3	1		1		1		1	1		1				2
	10	10	4	2	1	2	1	3	2	32	8	31	13	23	20	24
	4	7	3	1	4	2		1	1	18	4	10	2	8	3	2
	1									1	1		3		12	7
	1							1		32	19	16	3	1	2	1
	2	5	2	4	10		2	2	2	3	1	6	1	2	4	5
	1	1	1		1					3		7	2	2		1
	10	15	7	4	4	5	2	12	11	65	24	54	23	39	27	18
	6	13	7	8	7	2			4	37	16	40	20	16	16	7
	1	7	2	2	1		2	1		8	7	13	9	2	3	3
	1	2		1	1	3	1	1	1	13	7	10	7	9	7	11
	1	3	1	2	1					4	2	10	4	6	3	7
	2	7	6	5	2	1	4	2	2	31	14	21	15	6	5	8
	1	3		7			1			5	3		8			4
	6	2		1			1			7	6	6		1	3	3
	30	33	17	17	20	13	60	14	17	227	76	87	32	86	44	30
	2	7	2	2	4	3	2	2		20	8	14	8	19	8	15
	4	1	1	4	3	3				11	12	15	14	12	4	9
							1			2	1		3		3	
	3	8	2	4	3	2		3	3	22	6	15	9	8	13	8
		1		2					1	5	1	7	9	13	10	6
	4	4	1					1		8	1	8	2	4	1	3
	1	2	1	3	1	3	3		2	5	2	5	9	5	4	
	3	7	2	2	3	2	5	2	3	44	20	40	35	31	40	17
	10	21	8	5	4	10	14	5	4	61	28	81	38	28	19	25
	1	5	2		3	2	3	1	1	12	10	17	6	14	7	2
					1				1	2			1	1	2	1
		1			1		2			5	4	7	3	5	4	2
	5	5		2					1	17	7	31	11	18	23	11
	3	3	1	1	1		1		2	20	4	17	11	15	4	3
							1				2			1	2	2
	3	3	2	1			2		4	124	32	46	29	47	31	41
	9	21	5	6	5	6	3	2	1	64	28	67	35	39	26	15

sten hele Viborg, Vejle, Randers og Ringkøbing amters vedkommende.²⁵

Allerede inden fremlæggelsen af Hofman-Bang analysen har flere forskere haft nytte af dette arbejdsinstrument. Som eksempler på, hvordan Hofman-Bang kan udnyttes systematisk skal tre forskningsprojekter omtales lidt nærmere.

Jens Christian Johansen, hvis specialeopgave er nævnt ovenfor, er pr. 1.2.1979 med et kandidatstipendium ved Historisk Institut, Kbh. Univ. gået i gang med et systematisk studium af hekseprocesserne i Nørrejylland i hele 1600-tallet og har allerede via Hofman-Bang fundet frem til 504 sager. (Når Hofman-Bang for hele perioden kun når op på 480 skyldes det, at han registrerer en række hekseprocesser en bloc.) Lakunerne i dombogsmaterialet er det hensigten at fylde ud ved en gennemgang af landstingets »justitsprotokoller«, som er bevaret for store dele af 1600-tallet. I denne undersøgelse er det bl.a. hensigten at efterprøve resultaterne fra specialeopgavens 25-årsperiode over et længere stræk for at se om det, for eks., fortsat er overvejende gifte personer, der anklages for trolddom, og om der fortsat ned igennem århundredet kommer ti gange så mange kvinder som mænd på heksebålene.

En anden kandidatstipendiat, Beth Grothe Nielsen, ved Kriminalistisk Institut, har siden 1977 arbejdet på en licentiatafhandling om »Letfærdige Qvindfolk« i 1700- og 1800-tallet. Via Hofman-Bang har hun i den komplette dombogsserie 1719–1805 fundet frem til 89 sager for fødsel i dølgsmål og fosterdrab. De 89 domme er dog langt fra alle lokaliseret ved hjælp af sagtyperne »Foster-mord« og »Fødsel i dølgsmål«. Nogle har vist sig skulle findes under stikord som »Drab«, »Mord«, »Død« og »Børn«; andre igen dukkede først op ved en gennemgang af Hofman-Bangs originale regest. Dette synes endda ikke at være det samlede antal landstings-

domme. Med en bevilling fra Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi har Grothe Nielsen fået foretaget en transskription af de originale domme, samt af ca. 25 underrettsdomme, som er lokaliseret på grundlag af landstingsdommene. Hendes undersøgelse er et eksempel på, hvordan man trods inkonsekvenserne hos Hofman-Bang, såvel som i vore registerkort, nu har mulighed for at pejle sig frem til en tilnærmelsesvis systematisk udnyttelse af det jyske landstingsmateriale.

Nævnes kan også Ditlev Tamms undersøgelse af en række domme, som på grundlag af sagtypen »Krigsforhold« er fundet frem til belysning af forholdet mellem befolkningen i Jylland og de vekslende besættelsestropper, der i 1600-tallet var en tilbagevendende foreteelse. Antallet af sager om egentligt maskepi med fjenden er dog ikke stort, snarere forbløffende lille. Dommene er ganske belysende for hvilke handlinger, der ansås for utilstedelige, men indeholder kun meget lidt om reaktionerne mod »landssvigere«. Som det måtte forventes grupperer disse sager sig omkring enkelte år, således med klare højdepunkter i antallet af sager i 1620-rne til 1640-rne. De store lakuner i dombøgerne fra årene omkring 1660 hindrer os i at se om denne tendens fortsætter op under Karl Gustav krigene (jf. tabellens gruppe 37, hvor krigsforhold imidlertid er slået sammen med sagtypen »Militærvæsen«).

Det ville føre meget vidt at komme ind på en omtale af de mange andre forskningsmuligheder, som Viborg Landstings domme byder på, for eks. inden for økonomisk historie, socialhistorie og etnohistorie. Det er vort håb med denne undersøgelse at have gjort opmærksom på, hvordan disse 16.000 jyske domme i forskellige sagtypologiske kombinationer lader sig bruge som serier af *case studies* til belysning af det 17. og 18. århundredes samfundshistorie.

25. Hans Knudsen: De danske Raadstueprotokoller og Tingbøger, *Fortid og Nutid* XV (1943) 73–90.

Bilag 1

Viborg Landstings dombøger.

Forfatternes løbenumre	Hofman-Bangs Regest Bind og sidehenv.	Dombog Periode/Serie	Landsarkivet f. Nørre-jyllands arkivsignatur
1- 198	I, s. 21- 26	1569-I	B 24-506
199- 379	I, s. 29- 33	1569-II	B 24-507
380- 521	I, s. 37- 40	1581	B 24-508
522- 638	I, s. 41- 44	1591	B 24-509
639- 797	I, s. 45- 49	1608 A	B 24-510
798- 938	I, s. 53- 56	1612 A	B 24-511
939- 1078	I, s. 57- 60	1616 A	B 24-512
1079- 1285	I, s. 177-182	1616 B	B 24-533
1286- 1391	II, s. 1- 4	1616 C	B 24-555
1392- 1564	I, s. 61- 65	1617 A	B 24-513
1565- 1771	I, s. 185-190	1617 B	B 24-534
1772- 1942	II, s. 5- 9	1617 C	B 24-556
1943- 2141	I, s. 69- 74	1618 A	B 24-514
2142- 2354	I, s. 193-198	1618 B	B 24-535
2355- 2513	II, s. 13- 17	1618 C	B 24-557
2514- 2709	I, s. 201-206	1619 B	B 24-536
2710- 2880	II, s. 21- 25	1619 C	B 24-558
2881- 3066	I, s. 77- 81	1620 A	B 24-515
3067- 3256	II, s. 29- 34	1620 C	B 24-559
3257- 3448	I, s. 85- 90	1621 A	B 24-516
3449- 3628	I, s. 93- 97	1622 A	B 24-517
3629- 3803	I, s. 209-213	1622 B	B 24-537
3804- 3960	II, s. 37- 41	1622 C	B 24-560
3961- 4138	I, s. 101-105	1623 A	B 24-518
4139- 4363	I, s. 217-222	1623 B	B 24-538
4364- 4616	I, s. 225-231	1624 B	B 24-539
4617- 4881	II, s. 45- 52	1624 C	B 24-561
4882- 5022	I, s. 109-112	1625 A	B 24-519
5023- 5252	I, s. 233-239	1625 B	B 24-540
5253- 5481	II, s. 53- 59	1625 C	B 24-562
5482- 5606	I, s. 113-116	1626 A	B 24-520
5607- 5782	I, s. 241-245	1626 B	B 24-541
5783- 5889, 5890-5936	I, s. 249-253	1627 B, 1629 B	B 24-542
5937- 6093	I, s. 117-121	1630 A	B 24-521
6094- 6284	I, s. 257-262	1630 B	B 24-543
6285- 6438	I, s. 125-129	1631 A	B 24-522
6439- 6636	II, s. 61- 67	1631 C	B 24-563
6637- 6781	I, s. 133-136	1632 A	B 24-523
6782- 6938	II, s. 69- 74	1632 C	B 24-564
6939- 7103	I, s. 265-269	1633 B	B 24-544
7104- 7242	I, s. 137-140	1634 A	B 24-524
7243- 7380	I, s. 273-276	1634 B	B 24-545
7381- 7486	II, s. 77- 80	1634 C	B 24-565
7487- 7653	I, s. 277-281	1635 B	B 24-546
7654- 7774	II, s. 81- 84	1635 C	B 24-566
7775- 7947	I, s. 285-289	1636 B	B 24-547
7948- 8091	II, s. 85- 89	1636 C	B 24-567
8092- 8259	I, s. 141-145	1637 A	B 24-525
8260- 8411	II, s. 93- 97	1637 C	B 24-568
8412- 8549	I, s. 149-152	1638 A	B 24-526
8550- 8739	I, s. 293-298	1638 B	B 24-548
8740- 8875	II, s. 101-107	1638 C	B 24-569
8876- 8990	I, s. 153-156	1639 A	B 24-527
8991- 9097	II, s. 109-113	1639 C	B 24-570
9098- 9187	I, s. 157-159	1640 A	B 24-528
9188- 9340	I, s. 301-305	1640 B	B 24-549

9341- 9443	II, s. 117-121	1640 C	B 24-571
9444- 9602	I, s. 309-313	1641 B	B 24-550
9603- 9740	I, s. 317-320	1642 B	B 24-551
9741- 9835	II, s. 125-128	1642 C	B 24-572
9836- 9952	I, s. 321-324	1643 B	B 24-552
9953-10052	I, s. 161-163	1646 A	B 24-529
10053-10191	II, s. 129-138	1647 C	B 24-573
10192-10288	I, s. 165-167	1649 A	B 24-530
10289-10457	II, s. 139-148	1649 C	B 24-574
10458-10609	II, s. 151-157	1651 C	B 24-575
10610-10769	II, s. 161-170	1652 C	B 24-576
10770-10891	I, s. 169-172	1653 A	B 24-531
10892-11002	II, s. 173-179	1653 C	B 24-577
11003-11094	II, s. 181-188	1654 C	B 24-578
11095-11209	II, s. 189-195	1655 C	B 24-579
11210-11317	II, s. 197-203	1656 C	B 24-580
11318-11390	I, s. 173-174	1661 A	B 24-532
11391-11514	I, s. 325-326	1664 B	B 24-553
	I, s. 329-330		B 24-554
11515-11610	II, s. 205-209	1665	B 24-581
11611-11706	II, s. 212-217	1666	B 24-582
11707-12874	II, s. 220-254	1719-1731	B 24-584
12875-13382	II, s. 256-271	1731-1736	B 24-585
13383-14340	II, s. 276-304	1736-1756	B 24-586
14341-14809	II, s. 308-321	1756-1774	B 24-587
14810-15400	II, s. 324-341	1774-1788	B 24-588
15401-15854	II, s. 344-357	1788-1797	B 24-589
15855-16242	II, s. 360-371	1798-1805	B 24-590

Bilag 2.

Facsimile af to dombogssider.

B 24 – 563 folio 80 v 1631

War skikett hanns Laueredtzenn InndWohner i Lembvigh Med en opsetelse her Aff Landstinget idag 14 dage wdgangett Lydendes hanom da Effter en seks Wgers opsettelse at haffue hid i rete steffnitt Mads Madsen ibidem for en Wsanddrue Winde hand i hans Egen sagh hannom paa sagt haffuer, at hans lauridsen schulle haffue drucken mød i hans huus Iden Wfredstid med Nogle soldater som der haffde Cuortier, disligste da hid steffnitt Olluff Jensen der ibidem for en Enlig Winde hand i hans egen sag wondet haffuer at haffue bedet da hente miød thil søldater. Derneft och da hid kallitt Mortenn Stackendall for en Enlig Winde hand och i hans Egen sag wondet haffuer at for^{ne} hans lauridsen schulle haffue drucket Annis wand med en Coperall som der haffde Cuortier, saa och hid kallitt Jens Jensen throns for en Enlig winde hand och i hans egen sag wondet haffuer at dieres Cuortiermester druck wdaff en søllf stob Item da och hid steffnitt Suend pouelsen for en enlig winde hand och i hans Egen sag Wondet haffuer at hans Ind Cuortierit Rytter drach offuer en hiell Natt huilche for^{ne} enlige winder en huer i dieres Egen sag schall haffue hanom aff had och affuinnd paa wondett dog same dieres winder icke schall formelle paa nogen wisse dag eller thid berettir och ingen mands hus i Lemvig med sin Instrument at haffue besøgt wden hand der thill aff officerene haffuer Weritt nød och thungen aff rigens finder som i Lemvig IndCuortieret war at spille for dennom ichj heller schall beuisses hans Lauridsen nogen guds fortørnelse at haffue brugt nogen drøck Mender som di haffde hanom med Ren wand eller det bedre war thil drucken Motte hand giøre bescheden formiener och at same Winder aff største had at uere hanom paa wondet.

Bilag 2 (fortsat).

NLA B 24–586 folio 1280

Dom 11.-7.-1754 over Bergithe Jensdatter hiortes fra Odder

(//) Nock, saa og at hun mærckede wel nock hendes omstændigheder, mens aabenbarede det icke for hendes madmoeder eller syster, Liigesom hun og under acten er owerbwiist for den at hawe benægtet, Jcke at hawe haft med mandfolck at bestille. Hwad Delinquentjnden ellers hawer bekiendt om dend legemlige omgiængelse, hendes udlagte Barne-Fader Rasmus Mortensen med hende hawde haft 1753 aars Michels-Aften, og aldrig meere enten før eller siden, udwiiser acten hand inden Rættten icke hawer kundet nægte, mens samme wedstaaet, om icke saa accurate Michels-aften, saa dog wed dend tiid. Till Delinquentjndens forswar er adskilligt blewen forrestillet og uddraget, deels af Delinquentjndens Eegen giordte forklaring, at hun war forwisset om det fosteret aldrig hawde haft liw, og at fosteret ickun hawde en Liden skabning, skal hawe wærit i størrelse som et stor æble, eller Tommel finger i Længden, det hun swøbte i en lin-

net klud af en suippe eller kaars-klæde, og da hun swøbt det derudi, fæstede hun det sammen med toe knappe-naalle med wüdere, deels af Jorde-moderens Anne Christendaatters aflagte wiidne, at hun fandt ingen tegn hos Delinquentjnden til et lewendes eller fuld baaren foster. Mens naar betragtes, at Delinquentjnden icke har wildet aabenbare hendes tilstand og omstændigheder for hendes madmoeder eller syster der i gaarden hwor hun tiendte, at hun har omgaaet alting i dølgmsmaael, med fosterets bewaring og henleggelse, Hworleedes Delinquentjndens sæng om Tirsdag morgenen dend 22. Januar sidst er befunden af 3 Eenstemmende wiidner, at wære baade Lagen og dynerne der i sængen Jldc tilReed og besudlet, med widere af hendes Lintøe, efter actens udiwising, deraf berørte 3 wiidner hawe giordt sig dend slutning at Delinquentjnden maatte hawe føed noget efter dend bekiendelse hun hawde giordt for Else Christensdaatter. At der Tirsdagen dend 29. Januar sidst er befunden een blænding af mælck og wand udj Delinquentjndens Bryster, Da indbemelte Jordemoeder malckede hende, og endelig at ingen foster hawer wærit at finde paa de af Delinquentjnden angiwne stæder, i hwor nøye end acten bewiidner derefter at wære søgt, mens samme af Delinquentjnden u-tilladelig forkommet. Saa bør Delinquentjnden Birgith Jensdaatter Hiortes efter Lowens 6.Bogs 6. Capitel 8. artikel udj denne sag agtes saasom hun sit foster med willie hawer ombragt, og efter næst forregaaende 7. artikel miste sin hals, henrættelsen at skee med Økse og hendes howet at sættes paa een stage, samt legemet paa Rætterstædet wed Nattmanden at needgrawes, saa og hawe hendes Howedlod forbrudt, og dend Jndstævnte Domb afsagt paa Hads Ning Herreders Ting den 29. April sidst saaleedes og ei anderleedes at ansees. For denne execution at forrette nyder skarprættaren efter Reglementet udj alt 13 rigsdaler, omkostningerne som ere medgaaet og fremdeelis wil medgaae paa Delinquentjndens fængsel wagthold underholdning og henrættelse med widere udreedes af amtet, efter allernadigst Forordningerne af 26. Septembris 1732 og 13. Januaris 1747, sampt efter wedkommende Øwrigheds forregaaende Revision og approbation (//)

Bilag 3

Side i Hofman-Bangs »Regester til Viborg Landstings Dombøger« med tilføjelse af forfatterteamets løbenumre, i parentes løbenumrene i Poul Rasmussens udgave og i skarp parentes den sagtype forfatterteamet har anbragt indførelsen i. Yderst til højre sidehenvisning til den originale dombog 1617A.

1428 (39)	Intrup – Ø. Lyby (Salling): Overfald [Overfald]	71 b
1429 (40)	Viborg – Bjerregrav (Rinds hd): Ang. en gård i Bj [Gård]	73 b
1430 (41)	Viborg – Gislum: Ang. betaling for arbejde ved G. kirke [Løn]	75
1431 (42)	Ang. hugst i Sødal skov i Vammen (Nørlyng hd) 121 b [Skove]	76 b
1432 (43)	Sag om Bustrups fiskestader (Rødding hd) 83 b, 114 b [Fiskeri]	77 b
1433 (44)	Øsløs – Amtoft (Han hd): Forlig om sår og skade [Sår og skade]	79 b
1434 (45)	Hundslund – Aalborg: Gældssag [Gæld]	82
1435 (47)	Gældssag: Hjermitslevgaard – Meilsted [Gæld]	85 b
1436 (48)	Om et nedbrudt gærde ved Kjøgstrup (Gardbo B) [Hegn]	86
1437 (49)	Ang. Arvingers skøde på en gård i Østrup (Hvetbo hd) [Arv]	88 b
1438 (50)	Borgere i Sæby ved forandre praxis ved dødsboer [Skifte]	90
1439 (51)	Leiermaal og bøder: Kjærgaard – Tofte (Horns hd) [Lejermål]	94
1440 (52)	Leiermaal og bøder: Vang (Kjær hd) [Lejermål]	94 b
1441 (53)	Ang. ryddeligørelse af en påny udfæstet gård i Kornum (ved Vreilev B) [Fæste]	96
1442 (54)	Jegebjerg (Fjends hd): Ang. O. Vistisens 1/2 gård 237 [Gård]	97 b
1443 (55)	Ang. brug af noget Capitelsjord i Romlund (Nørlyng hd) [Jord]	99
1444 (56)	Sæby – Heiselt: Gældssag 240 [Gæld]	100
1445 (57)	En kone i Vraa har ikke beblandet sig med mænd 109 b (Horns – Vennebjerg hd) [Varia]	101
1446 (58)	Ang. solgte gældsbreve: Broholm – Viborg 144 [Gæld]	102 b
1447 (59)	Gældssag: Sæbygård – Sæby [Gæld]	104
1448 (60)	Sdr. Lem (Rødding hd): Hærværk [Hærværk]	105
1449 (61)	Gældssag: Skjørping – Aalborg [Gæld]	106 b
1450 (62)	Gældssag: Viborg [Gæld]	107 b
1451 (63)	Grynderup – Viborg: Ang. skøde på anparter af en gård i Viborg [Skøde]	108
1452 (65)	Læsø: Hærværk [Hærværk]	110
1453 (66)	Drabssag fra Lyby (Salling N. hd) [Drab]	112
1454 (69)	Gældssag: Flensborg – Thisted [Gæld]	122 b
1455 (70)	Sæbygård – Sæby: Skelsag [Skel]	127
1456 (71)	Ang. forholdte dokumenter [Bevis]	128 b
1457 (73)	Godsejertvist om et hus i Breum (Salling N. hd) [Huse]	130 b
1458 (74)	Febersted (Hillerslev hd): Drabssag [Drab]	132
1459 (75)	Død fundet i Amtoft (V. Han hd) [Død]	132 b
1460 (76)	Lophave (Vennebjerg hd): Drabssag [Drab]	133 b
1461 (77)	Ullerup (Han hd): Drabssag [Drab]	134 b
1462 (78)	Gjøttrup (V. Han hd): Drabssag [Drab]	135
1463 (79)	Søndelev (Vennebjerg hd): Slagsmål i Skallerup kirke [Fredsbrud]	137 b
1464 (80)	Mølgaard (Børglum hd): Forargeligt samliv [Forargeligt samliv]	139 b
1465 (81)	Paternitetssag: Aasendrup (ved Jerslev hd) [Paternitetssag]	141 b

Når man sammenligner løbenumrene, vil man se, at nr. 46, 64, 67, 68 og 72 fra Poul Rasmussens løbenummerregistrering mangler i listen. For de 4 første numres vedkommende skyldes det, at H-B krydshenviser i sine indførelser. Hvis man tager nr. 1432, ses det, at lige efter tekstens ordlyd findes 2 krydshenvisninger, til folio 83b og 114b; for at forfølge sagen om Bustrups fiskestader skal brugeren af H-Bs regest ikke blot gå ind folio 77b, men også de 2 ovennævnte steder.

I realiteten betyder dette, at Poul Rasmussen har givet den samme sag 3 forskellige løbenumre, nemlig nr. 43, 46 og 67.

Det 5. manglende løbenummer, nr. 72 er dog en decideret »smutter« fra H-Bs side, og hvis den skal søges forklaret, må årsagen ligge i, at nr. 1456 (71) og den manglende nr. 72 begge udspiller sig ved Skagen byting.

Bilag 4. Alfabetisk liste over sagtyper med nogle definitioner og eksempler

- AFGIFT (207):** Ydelse af okse; degnerente; afgift til Kalendegilde; ydelse til præsten; ruppunge og smør; forpagningsafgift; sag om nandest.
(Se også Skyld)
- AFTÆGT (9).**
- AGRE (65):** Pløjning; brugt en kirkeager ustedt; bredde og længde; græs fra 2 agre; forbud mod at høste på 2 agre.
- ANHOLDELSE OG FÆNGSLING (33):** Om en kvinde der længe har siddet i tugthus; kapellan lader en sætte i byens »hægte«; anholdelse af farende købmænd.
- ARREST (21):** Ordet er her benyttet i dets civilprocessuelle betydning, som et retsmiddel hvormed en kreditor, for at sikre en kommende tvangsfuldbyrdelse, med fogedens hjælp forhindrede en person i at rejse bort eller fjerne eller afhænde sine ejendele.
- ARV (536):** Arv og vægemålgods; alkald efter fælles forældre; om en kuldyst arving; opfyldelse af testamente til fordel for et børnehus.
(Se også Vedersigelse)
- AUKTION (22).**
- BAGATEL (47).**
- BEGRAVELSE (16).**
- BESKYLDNING (66):** For løgn i retten; for at møde bevæbnet på tinge; for at have skrevet bænkebreve; for at have handlet med en misdæder.
- BEVIS (108):** Syn af stenhus; om hr. Søren så den skade, nogle svin tog; om en præst har vidnet efter et vildt og forbitret menneske; om persons alder; vurdering; åstedsforretning.
- BIER (17).**
- BOD FOR DRAB (10).**
- BONDEEJE (33).**
- BREVE, DOKUMENTER O.L. (63):** Om et magtebrev; om en frataget seddel på V. landsting; jordebog; mod skriveren der ikke ville ekspedere et kongeligt 10.dags brev.
- BYGFÆLD (39):** Foringelse af fæstegårde, huse m.v.
- BØNDER (50):** Ulovligt fraflyttet sin stav; om en mand er ugedagstjener; om kronens boelsmænd.
- BØRN (26):** Et barn som ikke skal være døbt; kuldysning; om bekostning på stedbørn; udsat sit barn; barn bortført fra sin pleje.
(Se også Paternitetssag)
- BÅRDAG (65):** Legemsfornærmelse.
- CONSUMPTION (29):** Samling af indirekte skatter indført i det 17. århundrede.
- CRIMEN BESTIALIS (17):** Seksuel omgang med dyr.
- DOMME (33):** Ctr. herredsfogeden ang. en dom; omforholdt landstingsdom; underkendt dom; byfogeden må selv genoptage sin sag.
- DRAB (782).**
(Se også Bod for drab; Manddrab og Mord)
- DØD (187):** Brændt ihjel i en skorsten; dræbt af et læs høg; selvmord; spædbarn dræbt af en galt; præst død i melankolisk raseri; ihjelkørt.
- EJENDOM (113):** Ejendom i brug uden hjemmel; ejendomstvist om 2 bol; ulovlig tilholdelse af ejendom.
- ENG (220):** Afgrøden af eng; frihed til engræsning; vidisse af 1498; høg drevet ned på andens mark; 3 høstakke; størrelsen af høvlen.
- ERSTATNING (38):** Skade voldt af præstens kvæg; erstatning for en bortkommet vadsæk; en skal svare for sin tjeners gerning; får ihjelbidt af hund.
- FALDNE ORD (116).**
- FALSK (63):** Udslettet underskrift på dokument; falsk vidne og dragen kniv; klosterforstander købt folk til at vidne; falskmøntneri; ulovlige tøndemål; forvanskning af fuldmagt på præsts vegne.
- FATTIGVÆSEN (21):** Tiggeri; violinspillende betler anholdt; tiggerske avlet børn.
- FISKERI (150):** Åletejne; om rusefiskeri i Limfjorden; ulovlig voddragning; ang. brug af pulsvod; om en laksegård; sildefiskeri udenfor den tilladte tid.
- FLEDFØRING (7):** Person, der til en anden har overdraget alt, hvad han ejer mod til gengæld at blive underholdt af denne.
- FORARGELIGT SAMLIV (7):** Uægteskabeligt samliv.
- FORLIG (33).**
- FORLØFTE/KAUTION (46).**
- FORPRANG (10):** Ulovlig handel i form af opkøb af varer på vej til marked.
- FORVARING OG BETROELSE (18):** Opbevaret skrin; penge leveret i forvaring; fremmed gods under forvaring, taget af fjenderne; betroet en skipper brænde.
- FOSTERMORD (17).**
(Se også Fødsel i dølgsmål)
- FRAGMENTER (3).**
- FREDSBRUD (80):** Knivslag på tinge; voldeligt oplukket præstens hus; drikkelag og slagsmål; kalas og drikkeri på en søndag; hujen og skrigen på gaden om natten; en mand er farlig for beboernes fred.
(Se også Gårdfred, Husfred og Kirkefred oversvoret)
- FRØGÆLD (6).**
- FÆDRIFT (25).**
- FÆSTE (317):** Sigtet for uhørsomhed; fæstet en pige der allerede havde fæstet sig bort; om et fæstebrev; bortfæstet bondejord til skade for arvinger; rømt fæster; fæste af færgested; forsiddede fæstegårde.
- FØDSEL I DØLGSMÅL (52).** (Se også Fosterbord, Drab og Mord)
- GÆLD (2604).** (Se også Obligation)
- GÆSTERI (3).**
- GÅRD (284):** Opladelse af gård; en ikke genkøbt gård, forbrudt i Grevens Fejde; tildømt 1/2 gård; samfrændesag; fæster frasagt sig gård; klage over synet gård; tvist om adkomst; leje af gård; degnerrettighed i en gård.
- GÅRDFRED OVERSVORET (33).**
- HANDEL (88):** Ulovlig med tran; med svin; med stude; tuskhandel; mægling i kreaturhandel, en købmandssøn forbudt handel.
(Se også Hestehandel og Køb og salg)
- HEDE OG MOSE (37):** Brugsret til mose; tørv; hedebrand; hvordan heden ligger for åen; en dyndmose.
- HEGN, GÆRDE, TOFTE, FORTE (93):** Nedbrudt gærde; nedlæggelse af plankeværk; forbud mod at lukke toft eller kålhav; menigmands forte; vedligeholdelse af digelukkelse.
(Se også Skel)

- HESTE (107): Gennet heste af mark; tøjring af heste; lån af heste; heste til kongens tjeneste; betaling for heste; heste fjernet fra dødsbo; smittesyg heste på marken.
- HESTEHANDEL (44).
- HOR (14).
- HOVERI (28).
- HUG OG SLAG (8).
- HUSE OG BYGNINGER (55): Om ret til at bebo et hus; byggesag; gadehuse; om nogle huse har del i fællesjorden; hus ødelagt af springflod; hus opført i fællig.
- HUSFRED OVERSVORET (15).
- HÆRVÆRK (28).
- HÆVD OG BESIDDELSE (16): Sted beboet mod præstens minde; ulovlig brug af andres effekter; ulovlig brug af høg; et dige hævdes for et provsti.
- HÅNDVÆRK (15): Skrædderlaug ctr. en outsider; skomager- smede- og skrædderlavene er opsætsige; glarmesterens skilt beskadiget; skrædder undvigt af tjeneste.
- ILDSPÅSÆTTELSE (29): Stukket ild på hus; om ildbranden i Randers 1638; har afbrændt heder og moser ved tobaksrygning; brændt tørv.
- INCEST (22).
- INDBO (46): Tvist om sengeklæder; løsøre; udkastet bohav; en engelsk kappe; en mand må ikke sælge sin bæverskindshue; kakkelovn.
- INDFØRSEL/UDLÆG (298).
- INDKALDELSE (222): Kreditorer; rømte ægtefolk.
- INJURIER OG ÆRESKRÆNKELSE (415): Præsten for udtalelser; et brev til ulempe for andre; om piges gode rygter; fornærmelse og skade; slået hatten af en drengs hoved; dømt til at bevise sine ord; udskaelden på grandestævne; kvindeskænderi; ukvemsord; en kvinde beskyldt for løvsagtighed; mølleren fornærmet en adelig kvinde; præsten nægter at have brugt påklagede ord på prædikestolen; parlament; kævl; en fordrucken kone undsiger sin by; fornærmelse.
(Se også Beskyldning, Hug og slag)
- JAGT (20): Sigtes for at ville skyde kongens dyr; harejagt; forpagtning af jagt; krybskytteri.
- JOMFRUKRÆNKELSE (6).
- JORD (253): Mand tilholder sig jord; strid om 1 otting jord; jord af en arvegård; ødejord; ulovlig aflørt jord og gødning; tilsåning af jord; om lejevord; købt brugsjord til en gård; kirkejord; formentlig ulovlig brug af pløjevord; syn over 2 fæstebønders jord; opbrudt skovjord.
(Se også Ager, Eng og Mark)
- JORDEGODS (3).
- KEDLER (20): Bryggerkedler.
- KIRKER OG KIRKELIGE FORHOLD (137): Om præsten skal holde kapellan; om jus patronatus og løsøre; tvist mellem forhenværende og nuværende præst; forargelse ved kommunion; om et skriftemål kunne høres; afvist fra sakramente; om betaling for at reparere en prædikestol; præstembedet forsømt under krigen; ang. en extra-rituel dåb; om præsteost; præstesøn skal have prædike; hvad degnen gav for klokkeringning; om afsættelse af domkløkker; sviret efter at have været til absolution; skovet træer under gudstjenesten; indbrud i kirke; kirkes brøstfæld; ang. degneindtægten; om en kones indledning; om degnens forundte beneficia; vil ikke give præsten hans høstdag.
- KIRKEFRED OVERSVORET (7).
- KONTRAKT (54): Nægtet at have lovet en anden en tjeneste; løfte ved fæstensøl; om afdøds løfter mod vederlag; et håndskrift udgivet i drukkenskab; misligholdelse af skrædderlærekontrakt; kontrakt i en fæstegård.
- KORN (165): Byg; havre; rug; søgsmål om 40 skæpper korn; skade på korn; beslaglagt og bortført korn fra et dødsbo; vægret sig ved at køre med et læs korn; kvæg nedtrådt korn; høstet af soldater; kornoptælling; ulovlig såning; om gravede såd ved dige; korn i rente af 10 rigsdaler.
- KOST OG TÆRING (83): Omkostninger i forbindelse med en retssag, særlig for rejseudgifter, tidsspilde o.l.
- KRIGSFORHOLD (60): Givet anvisning på folks gods; letfærdighed med de kejserlige; præsten skal have givet fjenden oplysninger og slået en bonde; ang. vin til tyskerne under krigen; plyndring; indkvartering og brandskatning under krigen; om udgiften til hold af en soldat; røveri af nedgravede klæder.
- KØB OG SALG (256): Gård; betaling for 4 øksne; købt ejendom mod recessen; toft; drukket lidkøb om en kvinde; hjul; fået mindre jord end han havde købt; øksne til forprang; sogneskattekor; om betaling for 12 ørter rug; solgte studes oprindelse; arvelod i en gård; bol. (Se også Skøde)
- LANDGILDE (101).
- LANDSBYFORHOLD (55): Nabokiv; videbrev; markfællig; pløjet for nær; præsten holder sit fæ for sig selv til skade for byen; ydelse til byhyrden.
- LAUGHÆVD (14): På gård; pergament 1483 ang. laughævd på gods til en kirke; pergament 1477.
- LEGEMSKRÆNKELSE (67): Stenslag; 20 rigsdaler og 1 kvie for sår og badskærløn; slaget og udjaget sine forældre; slået med en fork; rådmænd slår anden rådmands kone; overløst.
(Se også Bårdag, Hug og slag, Overfald, Personskade, Sår og skade; Sårsmål; Vold; Uform og Årad)
- LEJEMÅL (39): Husleje; vognleje; skyldig jordleje; udlejning af 2 gærdes avl; pramleje; lejet til at rejse til Tyskland med 8 hopper og 1 føl; skib; forpagtning.
- LEJERMÅL (69): Samleje uden for ægteskab.
- LYNGSLET (21): Ulovlig lyngslet; uberettiget lyngbjergning.
- LÆGER OG HELBREDERE (13): Badskær har stillet patient alt for lyst perspektiv for øje; om en kvaksalver; begravet levende menneske i en grav; erstatning for pleje af 7 syge.
- LØN OG HONORAR (32): Betaling for en rejse; om betaling for podemesters arbejde; skrifversalær; en stor sagførerrægning.
- LÅN TIL BRUG (14): En bog; en lånt tønne og ord på tinge; om tilbagelevering af nogle lånte stude.
- MANDDRAB (16): Optræden af eftermålmænd; uberettiget fordring om mandebod; 2 koner udlovet betaling for at omkomme mand; præsten i Vejlbj; skudt markvogter.
- MARK (29): Bymark; udmark; syn; uberettiget brug og høst af mark; afhøstet havremark.

- MILITÆRVÆSEN** (51): Udrustning af udbudsmænd; betaling til en mand stillet til kongens tjeneste; om penge for at gå soldat; refusion af udgift til soldaterhold; søsession; lægdssag; om en soldat har været af-sindig.
- MORD** (60).
- MØLLER** (51): Vejr mølle; har ført en vejr mølle og mæler for alle; om en stampemølle; opstemning af vand ved mølle; fortrædigelse af mølles kunder; om mølle-vandets fri løb.
- NÆRINGSVÆSEN** (49): En kunde mod guldsmeden; kro og ølsalg; om bagerens eneret; brændevinsinkvisition.
- NÆVNINGER** (2).
- OBLIGATION** (60): Om indløste obligationer; obligation mod pant i gods; mortificeret obligation; udstedt for at besvige.
- OFFENTLIG MYNDIGHED** (27): Røbede rådstue-hemmehigheder; afskedigelse af bysvendene; borgmester arresteret; Horsens by havde ingen vedtægt; en mand synes at forfølges af lensmanden; nuværende borgmesters forhold mens han var ridefoged angribes af bønderne; om eligerede borgere.
- OLDENSVIN** (7).
- OPTAGNE DYR** (29).
- OVERFALD** (106).
- PANT** (146): Pantpenge; pant i noget bymark; pantsat fællesgård og bol; indløsning af pantsat gård; under-pant; lån mod pant fra en fordægtig person; præsten pantet for misligt hegn; modsat sig udpantning.
- PATERNITETSSAG** (130): (Se også Udlæggelse)
- PENGE** (175): Modtagne 5 rigsdaler for gunst og gave; oppebårne penge; vundne penge i spil; byg sæt til leje af en sum penge; betroede penge til at købe salt for; leverede penge til en studerende præstesøn; penge til de fattige; lånte overformynderi-penge; børnepenge.
- PERSONSAG** (457).
- PERSONSKADE** (24): En sønderslået arm; syn over beskadiget finger; fogeden har slået skriveren; en udslået tand; voldgift om en piges skade; kone slået en mand blodig.
- PRÆSTER OG PRÆSTEGÅRDE** (40): Præst taler med foragt om begravelse; vanrøgt af præstegård; præsten sigtes for rænker; vist fra skriftemålet; præst som barnefader; præsten dømt til at give en mand en tønde tysk øl; ang. præstekonens utidige foster; om høstdag til præsten; nådsensåret.
- RANSOVERSVÆRGELSE** (37): Mørkeran; ran af en bøsse, kvit svoret; mod ransnævninger; kirkeran.
- REBNING** (14): Landmåling i forbindelse med jordskifte.
- REGNSKAB** (59): For et præstedødsbo; med falsk under-skrift; kirkeregnskab; for et strandet skib.
- RETSPLEJE** (61): Manglende tingbøger; bønder dømt til at hjælpe med til at henrette en tyv; om en herregårds juridiske stilling; om personers værneting; udeblevne fra retten; forspildt tiltaleret; om ret til tilbuds- og lysningsvidne; hovedloder tilfaldne kongen for forseelser.
(Se også Bevis; Nævninger; Rettens personer; Sandemænd og Stævning).
- RETTENS PERSONER** (72): Herredsskriver sidder egenmægtigt i dommersæddet; fogeden overholder ikke tingdagen; om kongens ret til at afsætte en herredsfoged; kløet en stævningsmand; byfogeden mulkterer ulovligt; anker over rettens administration.
- SANDEMÆND** (4): Fast navn i det jyske retsområde, der svor i visse større strafferetslige og civile sager.
- SELVTÆGT** (3).
- SKAT** (119): Mad- og pengeskat; klager over skatteansættelse; restance; at fremskaffe skatteregister; skatte-svig; refusion for udlagt skat til fjenden; ublu folkeskat; ctr. skatteforpagter; urigtige skattemantal; skatterug.
- SKEL** (118).
- SKIFTE** (291): En afdøds formue; enkes bofragåelse; om noget gods fra et dødsbo; skiftebreve; om et gammelt skiftebrev på stolene i S.kirke; vurdering af dødsbo; deling af en afdød hustrus eje; arvinger vil ikke underskrive skiftebrev; bofragåelse; som kreditor i et bo; om en stenskiye der lå under lyng, mens der blev skiftet og derefter blev fjernet; fallitbo; proclama; tvist om fællig.
- SKOVE OG TRÆER** (109): Skovhugst; ulovlig brug til svin og trækulsbrænding; præst har fri hugst; forhugget skov; om betaling for ved; opførelse af hus med brug af tømmer fra egen skov; om svin i skovskifter; syn over skov og bund; taxation af skove til olden; indhegning af skov.
- SKYLD** (83): Af et bol; smørskyld; af agre; bondeskyld af en gård; ang. 1/2 tønde fisk; jordskyld af ejendom; skyldkorn.
- SKØDE** (141): På en gård; på klosterjord; retten til at udstede et skøde anfægtes; på en ager og vejr mølle; iturevet et skøde.
- STEDSMÅL** (21): Indfæstning.
- STRANDE OG FORSTRANDSRETTIGHEDER** (17): Forbud mod at røre standingsgods; om kongens ret til forstrand; stranding; om et ophugget klittag; strandforpagtere.
- STOLESTAND** (73).
- STÆVNING** (23).
- SVIN, GÆS, FÅR OG GEDER** (40): Om græsning af en andens får; om noget flæsk; om en vaks so der har fået grise; ledt efter lam i en fremmed fåresti; voldelig borttagelse af 86 geder; om ubrændte svin; mærket på et lammeskind; slagtemad; 11 ulovlige svin på skoven; nogle bønder har forringet bukke og geder for herredsfogeden.
- SÆDELIGHEDSFORBRYDELSE** (41): Levet i kætteri med henrettet kvinde; 3 brøders forhold til en kvinde; oppebærer sagfald for sine folks løsagtighed; om forholdet til sin svigerinde; løsagtighed; letfærdighed i forbudne led.
- SØFART** (58): Ang. bjerget tilhører til et skib; om anker og tov; om et skib er blevet plyndret af sørøvere; forbud mod at skibsfolk går i land; sag mellem medredere i en skude; om strandede søfolks hyre; bjergning af et engelsk skib; om en brændt siøbod i Norge; kåg brugt uden forlov; færgeri; om en kreiert.
- SÅRMÅL** (41).
- SÅR OG SKADE** (53).
- TIENDE** (300): Kongetiende; taget med »ubrændt« skæppe; tiendetagelse på kærven; restance; kørt hø ind

- uden at varsle tiendetageren; henlæggelse p.g.a. kirkes nedlæggelse.
- TOLD (24): Skibsladninger unddraget told; øl- og malttød; malet korn uden accesseseddel; ang. toldletterne p.g.a. kvægsygen; brotold.
- TREMARKSMÆND, UÆRLIGHED (14): Mænd dømt fredløse; påstand om uærlig gerning.
- TROLDDOM (480): Hekseforfølgelse; signen og målen.
- TRUSLER (30): Truet præsten med våben; trusler og undsigelse; truet til at vidne til sin fordel; truet stævningmændene.
- TVANGSFULDBYRDELSE (48): Udpantning for restancer; fordelt for fodedpenge; ang. formentlig uberegtiget seqvestration; indvisning i gods; godsudlæggelse; vurdering og nam; forfølgning til lås; opbud; execution; fallitbo.
(Se også Indførsel/Udlæg)
- TYENDE (142): Ulydig tjener; rømt fra tjeneste og gæld; tjenestefolk dømt til at forlade birket; trebuleret kronens tjenere; skyldig tyendeløn; skudsmål; slået sin tjenestepige; en tjenestepiges kvalifikationer; om at rømme til fardag; om ridefogedens behandling af en karl; overskredet retten til hustugt; pige har lovligt sagt op.
- TYVERI (533): Bortført sæd; hjemmel til en sølvkande; lysning af vogn og heste; indbrud; skældt for tyv; røveri; hæleri; brugt en andens trækstud uden forlov; 2 tyve dømt til Bremerholm; ingen handel med de henrettede oksetyve; frataget farveren vadmel per falsum; afklædt en tyv i galgen; bortførte varer fra et dødsbo; taget en sølvkande og solgt den til præsten; tyvagtige tjenestepiger.
(Se også Ran)
- TØRVEGRØFT (78).
- UDLÆGGELSE (48): Præst udlægges som barnefar; falsk udlæggelse.
- UDSKIFTNING (18).
- UFØRM (41): Uret, vold eller mishandling.
- ULOVLIG HUGST (170): (Se også Skove og træer)
- UNDERVISNING OG OPLYSNING (10): Skudsmål for skolemester; søgsmål om en karl kan skrive sit navn; om en analfabet; rektor snuser i timen; tilstanden i latinskolen.
- VAND OG VANDLØB (22): Ulovlig lagt grøft og dige; om rensning af åen; om en dæmning; om vandstanden; om en mand dæmmer for en andens spildevand.
- VEJE, BROER O.L. (66): Kørselsvej; betaling til bro vedligeholdelse; beliggenhed mellem adelsveje; klapbro; vejsyn; ang. en brudt lås ved broen; en stoppet rendesten; om en krob.
- VEDERSIGELSE (78): Fragåelse af arv og gæld.
- VOLD (310): Voldsoversværgelse; kvinde som voldsmand.
- VOLDGIFT (14): Afgørelse af en retsvist ved en eller flere af parterne udpegede såkaldte voldgiftsmænd.
- VOLDTÆGT (13).
- VÆRGEMÅL (90): Børnepenge og forsvoret gods; mellem søskende; om en mand var myndig til værgemål; børnegods; formyndersag; pligt til at påtage sig overformynderi; om myndlings midler; om en enkes ret til selv at disponere.

ÆGT OG ARBEJDE (47): Folk ikke mødt for at age mæg; transport af kongens proviant; om skyldige arbejdspenge; sandemænds ægtpligt; selvejerers ægt; ang. tømmeragen til flåden; udeblevet fra offentligt vejarbejde.

ÆGTESKAB (77): Hustrumedgift; pige skildt ægtefællerne og voldt konens død; tvunget til trolovelse; mand giver kone og børn for lidt mad og øl; en utro hustru; om slægtskabsgrad; en mand har fået attest quoad genitalia; besvangrelse under ægteskabsløfte; bryllupsbekostning; en kone rendt med moskovitterne.

ØKSNE OG KØER (78): Gennet kreaturer bort fra mark; tilvurderede stude; staldøksne; levering af øksne til kongen; fradømt øksne, om retten til at sætte kreaturfold; om tægtfæ.

ÅRAD (13) Overfald, tilskyndelse til overfald.

Bilag 5. Eksempler på sagtypekort

AGER:
575, 761 (hjemmel), 793 (pløjning), 884, 1020, 1153, 1315, 1316 (kapitelsagre), 1785, 1956, 2053, 2111 (syn), 2128 (salg), 2138 (brugt en kirkeager ustedt), 2798, 3001, 3005, 3283, 3448 (hjemmel), 3490, 3500, 3511, 3543, 3908 (brug), 3955 (brug), 3982 (besået), 4179, 4641, 4891, 5144 (pløjning), 5324 (tvist om såning), 5419, 6551, 6819, 7251 (strid), 7860 (bredde og længde), 7896 (brug), 8181 (frugtæld af ager), 8313, 8333 (rugagre), 8358 (tvist), 8366 (rugager), 8494 (høst af ager), 8526, 8832, 8905, 8915, 9458 (tvist om 4 agre), 9781, 9786 (græs fra 2 agre), 10199 (uberettiget brug af ager), 10217 (»udvisning« af præsts brug af ager og eng), 10597 (syn over $\frac{1}{2}$ rugager), 10623 (forbudt at høste på 2 agre), 11188 (syn over ager), 11916 (leje af ager), 12149 (tvist), 12316 (besået ager), 12386 (fæster frataget ager), 12681, 12895, 13437 (16 agre), 13753, 14277, 14579 (afpløjet en ager), 14935 (ang. 10 agre), 15270 (ompløjede boghvede agre).

BEVIS:
503 (syn af stenhus), 581 (granskning på åstedet), 590, 615 (syn over lyngjord), 732 (om hr. Søren så den skade, nogle svin tog), 733 (om hospitalsforstanderen var på tinge til en bestemt tid), 939 (geburtsvidne), 940 (bygningstvist), 1168 (syn over bro og vase), 1181 (påvirkning af vidner), 1270 (syn), 1370 (om et dokumentes påskrift), 1353 (syn), 1395, 1402, 1456 (om forholdte dokumenter), 1500 (syn), 1516 (vidne om slægt), 1539 (løfte for at påvirke et vidne), 1541 (syn om fjordvej), 1703 (om en præst har vidnet efter et vildt og forbiget menneske), 1710 (vidnes fri for vanrøgt), 1946 (om persons alder), 2064 (syn), 2153 (syn), 2323 (syn over forlenet kongelig grund), 2427 (vidner om slagsmål), 2639 (syn), 2759 (syn), 2847 (syn over nyt dige), 2948 (om et usandt vidne), 3147 (syn), 3333 (om dokumenter), 3404 (syn), 3450 (syn), 3580 (syn), 3622 (vidner forhindret p.g.a. sygdom), 3702 (syn), 3858 (afkaldsvidne), 3892 (syn over for mange brændte svin), 3939 (syn), 3970 (vidne simulerede syg), 4358 (betaling af pligtige vider), 4496 (vidne om slægtskab), 4790 (syn over hus og avl), 5160 (syn),

5211 (dømt til at fremlægge nogle breve), 5293 (vurdering), 5305 (vurdering), 5377 (syn), 5539 (syn), 5724 (vurdering), 5748 (syn og en bortkommet ting), 5988 (vurdering af kreaturer), 6395 (en ubillig vurdering), 6665 (vurdering), 6753 (vidne om en familie), 6981 (forholdsvidne), 7238 (en mand kan ikke få breve læst på tinge), 7240 (syn over nedbrudte huse), 7648 (syn), 7866 (vurdering af 4 øksne), 8371 (vurdering), 8511 (forholdsvidner om byfogeden), 9343 (tingsvidne til forklejning af en mand), 9397 (syn over bageovnen i et nedbrændt hus), 9462 (vurdering), 9575 (syn over olden), 9760 (vidne om at mand kom fuld i kirke), 10396 (bestridelse af vidne), 10500 (syn over udført husarbejde), 10538 (granskning), 10643 (vidisse på quittance), 10849 (et uberegtiget syn), 10921 (syn over gårder), 10923 (syn over grøft og dige), 10948 (syn), 11020 (uret ved vurdering af gods), 11027 (tingsvidne om kvindes slægt), 11100 (vidisse om et kalds indtægter), 11123 (klage over vidne om hæleri), 11225 (syn), 11284 (uvederhæftige vidner om gadeordenen), 11369 (syn og sag ang. en rugparcel), 11411 (vidner), 11570 (syn over en mand der har lidt overlast), 11872 (aflysningsvidne), 12174 (vidner), 12659 (vidnesbyrd), 13011 (vidner), 13180 (må ikke føre vidner), 13464 (vidne), 13586 (en aflagt ed), 13659 (byskriveren vil ikke udlevere et vidne), 13800 (vidne), 13905 (vidne), 13946 (vil ikke vidne), 14151 (et syn bestrides), 14242 (syn), 15088 (tingsvidne), 15131 (vidne), 15230 (ulovligt syn over en bro), 15303 (syn over vinterens fodermængde), 15357 (lovligt udeblevne vidner), 15396 (vurdering), 15800 (åstedsforretning), 16132 (åstedsforretning).

CONSUMPTION:

12116, 12182 (anholdt af consumptionen), 12428, 12461, 12575, 12854 (consumptionsinkquisition), 12933 (consumptionsforpagterens sag), 13181 (tvist om fælles consumptionsforpagter), 13556 (indført bygmel udenom consumptionen), 13736, 13751, 13777 (consumption og bjergeløn), 13799, 13854 (consumptionssvig), 13877 (consumption græspenge), 13974, 13983, 13984 (nægtet consumptionen ret til at inkvirere i et hus), 13996 (consumptions-sag om brændevin), 14006, 14074 (ang. consumptionsforpagtningen), 14289 (sejlet forbi consumptionen med en levende gris), 14364 (havre og rivelse indført udenom consumptionen), 14398, 14450, 14602, 14620, 15009 (forlangt consumption af hør, der køres gennem by), 15106 (sag mellem consumptionsforpagterne).

ÆGTESKAB:

296 (løfte), 395 (hustrumedgift), 439 (en fraskildt kone), 551 (hustrus udflyning), 647 (pige skildt ægtefællerne og voldt konens død), 995 (om en mand og kvinde var søskende), 1042 (parlament), 1124 (løfte), 1289 (medgift), 1480 (tvunget til trolovelse), 1649 (en utro hustru), 1719, 1807, 1870 (mand giver kone og børn for lidt mad og øl), 2010 (tvungen trolovelse), 2215 (kivagtige ægtefæller), 2445 (om mand og kvinde er i slægt), 2510 (om slægtskabsgrad), 2671 (en kone draget til sit hjem), 2747 (om slægtskabsgrad), 2939 (løfte), 3132 (medgift), 3226 (medgift), 3305 (løfte), 3546 (tvungen trolovelse), 3630 (brutal ægtemand), 3693 (begæret en pige til ægte), 3861

(medgift), 4240 (mishandlet sin kone), 4295 (om en kvinde er gift eller ikke), 4540 (ulovligt ægteskab), 4646 (trolovelse), 4725 (kuldlysning af slegfredsdatter), 4839 (ægteskabsbegæring), 4919 (om 2 kvinders slægtskabsgrad), 5107 (medgift), 5112 (en mand har fået attest quoad genitalia), 5181 (opbevaring af bortgået hustrus gods), 5509 (besvarelse under ægteskabsløfte), 5536 (begæret til ægte), 6218 (en kone vil forgive sin mand), 6442 (medgift), 6743 (om trolovelse og bilager med flere), 7071 (tvunget ind i ægteskab), 7129 (slægtskab som ægteskabsforhindring), 7165 (ang. slægtskab), 7413 (medgift), 7438 (om halv bryllupskost), 7897 (forbud mod trolovelse), 8028 (en mand har slået sin kone), 8205 (løfte), 8413 (løfte), 8970 (ægteskabelig utroskab), 9031 (om en mand som forlover), 9042 (medgift), 9377 (løfte), 9599 (tilbagegivelse af medgift), 10222 (medgift), 10742 (medgift), 10835 (om slægtskabsgrad), 11003 (bryllupsbekostning), 11249 (medgift), 11793 (en rømt kone), 12069 (pige vil fremtvinge ægteskab), 12117 (en kone rendt med moskovitterne), 13490 (bortrømt ægtemand efterlyses), 13866 (om en mands onde forhold til konen), 13882 (bortrømt ægtemand efterlyses), 14048 (løfte), 14061 (forbud mod ægteskab), 14104 (karl viet uden kopulationssejdel), 14143 (pige egenrådigt giftet sig), 14513 (præsten vil ikke vie et par), 14523 (om forrettet vielse), 15139 (om en fraskildts stilling), 15222 (hævet forlovelse), 16040 (løfte).

ØKSNE OG KØER:

319 (okse), 364 (øksne), 683 (gennet kreaturer bort fra mark), 735 (øksne solgt af kapitelstjenere), 931 (vaxe øksne), 1817 (om et kobbel øksne i Holland), 1863 (2 øksne), 1984 (taget 10 øksne til kloster), 2513 (30 øksne drevet ind i fyrstedømmet for 15 år siden), 2600 (stude), 3768 (okse), 4155 (øksne), 4338 (stud), 4570 (stud), 4689 (20 øksne), 4863 (hjemmel til en okse), 4869 (en stud slået fordærvet), 5268 (okse), 5292 (urigtig ang. 6 nød), 5420 (en ko fra Ø. jagen over på M.mark), 5898 (2 øksne), 5904 (bortkommen ko), 5917 (en dræbt ko), 5918 (fjernet 3 nød fra en mark), 5919 (om de øksne korporalen tog), 6015 (ko), 6031 (ko), 6043 (øksne taget med magt), 6044 (3 tagne køer), 6074 (ko), 6106 (okse), 6120 (2 stude), 6126 (ko), 6174 (okse), 6183 (forsvunden okse), 6195 (en vaks stud), 6211 (60 øksne), 6252 (om antallet af køer), 6408 (en ko slagtet af en rytter), 6413 (øksne), 6809 (øksne på græs), 6838 (tilvurderede stude), 6897 (øksne på græs), 7669 (2 øksne), 8315, 8435 (betaling for stude), 8650 (øksne på en mark), 8862 (opfådt stude for en anden), 9057 (staldøksne), 9076 (staldøksne), 9194 (fradømt en ko), 9276 (modtagne øksne), 9286 (levering af øksne til kongen), 9355 (handlet mod den rette øksnedrift), 9613 (øksne), 9742 (kvæg gået i fælligmosen), 9773 (dom for salg og udførsel af staldøksne), 9971 (stud), 10028 (stude til opfødning), 10198 (betaling for en okse), 10587 (græsløn for kreaturer), 10620 (fradømt øksne), 11690 (øksne), 11739 (kvie), 11841 (sigtet for at have omkommet en stud), 12916 (skade ved kreaturers tøjring), 13656 (om retten til at sætte kreaturfold), 13776 (om tægtfæ), 14178 (øksne og hør), 14362 (112 øksne ulovligt uddrevne), 14460 (14 stu-

de), 14522 (stude drevne af markvej), 14753 (stude), 15003 (kreaturhandel), 15149 (kreaturers forringelse), 15174 (studes græssning), 15543 (græssende ko).

ÅRAD:

1973 (oversværgelse), 2090 (betaling af åradbøder), 2227 (oversværgelse), 2381, 2393, 2775, 3547 (åradvold), 6036 (betaling af åradpenge), 7171 (oversværgelse), 7634 (oversværgelse), 8709 (oversværgelse), 9022 (bøde for JJs død), 9186 (oversværgelse efter en misdæders sigtelse).

Bilag 6. Uddrag af varialisten

- 539 Ubestemmelig sag.
727 Set en kugle i en mands brors hoved.
1285 Sag fra Århus.
1445 En kone i Vraa har ikke beblandet sig med mænd.
1622 Lyst til band efter et plovjern.
2255 Taget et øg for at ride i Djævelens navn.
2545 Bortkomne bøger i et liberii.
3089 Om drikkeri.
3269 Sag om 7 egestolper.
3616 Om nogle piletræer kan genere.
3767 Om en eftersøgt pige.
4211 Om en mand har haft træer på sin vogn.
4242 Ulykke.
4434 For mange bryllupsgæster.
4533 Adgang til borgerskabstagelse i R.
4640 Et baumtræ taget til privat brug.
4729 Om en person er blevet senil med årene.
4959 Sag om oprør.
5676 Om et anker taget fra et skib der havde overtrådt karantænebestemmelserne.
6073 Om folk har været hjemme om natten.
6796 Gjort 2 spillemænd skade.
7495 Sag om hvor fattige 2 ægtefolk havde været ved deres død i 1603.
7640 Om gilde i herskabets fravær.
8128 Noget.
8410 Ydelse af hvert bol til underhold af en afsindig karl.
8766 Ang. brug af en upriviligeret musicus.
9322 Om en utro skovfoged.
9785 »Drøffluen offuer Trøffuellen«.
10391 En mand søges for nogle formentlig forlængst afgjorte sager.
10827 En kone har skåret yveret af en død ko.
10857 Om et parti annis.
11242 Opfordret alle folk til at sige op.
11772 Uoplyst sag.
12993 Ang. bud på 2 herregårde.
13513 Noget om en mands svigerinde.
14103 Om kød givet til rygning.
14252 Væddemål om husenes højde i København.
14434 Sag om rejsende jøder fra Fredericia.
14629 Kastet snebolde efter jordmoderen.
15345 Ang. en hare og et tørklæde.
15373 Opmåling ved uautoriserede.
15603 Kunne ikke møde p.g.a. snefog.
15822 Om aflevering af et hollænderi.
16238 Modsat sig foranstaltninger mod sandflugt.

Summary

16.000 Jutland Judgments: a case-typology analysis of Hofman-Bang's Register of the Viborg Landsting Court Rolls for the period 1569–1805.

The desirability of subjecting the great judicial archives from the sixteenth to the eighteenth century to systematic examination appears to be an idea currently prevailing among the historians of early modern Europe. Projects are in progress in France, Holland, Scotland and Spain for criminal-statistical investigations of court archives comprising tens of thousands of cases. The object of the present examination is to provide a case-typological classification of the 16,248 cases recorded in the 83 volumes of court rolls from the High Court of Jutland, undoubtedly the most well-preserved high court archives in Denmark. Even so, the documentation is still far from complete. For the sixteenth century, there are records for the years 1569, 1581 and 1591 only, and for the first part of the seventeenth century, where the court rolls are divided into three geographically determined series ("A" for northern, "B" for eastern and "C" for western Jutland), much of the material is also lacking (cf. the shaded areas in Fig. 1). For the latter part of the seventeenth century, where the cases are again entered in a register to include the whole region, the records for only two years, 1665 and 1666, have been preserved. But a complete series is extant from 1719 until 1805, when the high courts were dissolved in a reform of the Danish judicial system.

Viborg Landsting, which was the Danish designation for this high court, exercised jurisdiction over the whole of the Jutland peninsula with the exception of Sønderjylland, which had its own high court (cf. map, Fig. 1). Its origin dates back to pre-Christian times. In the medieval period it was a folkmoot having both political and judicial authority. Viborg Landsting did not function as a court of appeal until after the Reformation. In 1558 procedure was established for

cases to be initially heard at local courts from which appeals were to be made to the high court. In 1576 a royal decree was issued proclaiming that all sentences in witchcraft cases were to go to appeal in the high court. Similar rules for cases of homicide and slander were put into effect at an early date. During the same period the Landsting gradually ceased to have the character of a judicial folkmoot, a process which culminated in an ordinance of 1597, which empowered the three high court judges appointed by the king to impose sentence without the interference of the people gathered at the assembly, as had previously been the procedure in certain cases.

The method of classifying cases by type applied in this investigation was evolved by one of the authors in connection with an analysis of 50,000 cases in the central archive of the Spanish Inquisition in Madrid (cf. *Dansk Folkemindesamling. Studier.* No. 12). Case typology, which in the present article is presented as an alternative to editions of sources and to the publication of abstracts of the original court records, builds on the basic view that the individual cases are the smallest indivisible units of the judicial archives. No matter which detail of a case may be taken up for examination, it cannot validly be separated from the rest as part of the natural context. Case typology registration provides a method for obtaining a rapid survey of the contents of judicial archives containing thousands or tens of thousands of cases. Merely to record the material law court by law court in chronological order is a considerable step towards this survey, and case typological classification affords a preliminary insight into the contents and their research possibilities.

The types of cases are arranged so that they reflect to some extent the categories of cases constituted through legislation. Therefore, a system using case typology will include all the most usual "judicial instances" in a court of law, while it should be possible to group the more unusual and special cases under suitable headings. The chief aim is to provide case grouping in dimensions convenient for

the further use of scholars undertaking specialist research projects. The statistics that can be tabulated from the basis of a case typology analysis are not to be viewed as *solely* legalistic statistics, although this may very well produce valid results. In other words, this system is a means of revealing a wealth of research possibilities, for which the figures can serve to indicate whether there is sufficient material to make a specific intended investigation profitable.

The point of departure for the present examination is a chronological index of records for the 83 volumes of Jutland court rolls, compiled during the nineteen-twenties by O. M. Hofman-Bang, registrar at *Landsarkivet for Nørrejylland* (The Public Record Office for North Jutland) (Viborg). The original records, whose palaeography presents exceptional difficulties, have only been consulted in cases where Hofman-Bang's index gave rise to doubt. Phase 1 involved the serial numbering of all the entries in Hofman-Bang's index (cf. Appendix 3, a page from the index with our serial numbers furthest left). Next, the frequently recurring cases were grouped onto "case type cards" (cf. the examples in App. 5) while those more difficult to classify were entered in numerical order on a Miscellaneous list, which initially involved over 5,000 cases. In Phase 2 of the project, new types for card entries were extracted from the miscellaneous list, which gradually reduced the list total to 857 unclassified cases (cf. Group 42 in the table and App. 6, an extract from the final miscellaneous list). In Phase 3 the 154 case types (cf. App. 4 with definitions and examples of the degree of variation of the different types) were amalgamated into 42 case type groups (defined p. 249 f.) and analysed in the statistical table covering 52 periods, as the last volume of the rolls includes periods of several years (cf. the table on p. 252 ff.) Additional appendices to the article are: 1. Survey of the court rolls (the authors' serial numbers, pagination in Hofman-Bang's register, year of roll period, archive signature) and 2. Transcription of a page from a court roll.

Basing the investigation on Hofman-

Bang's register and his description of the cases, and not on the original court rolls, has involved a relatively complicated case type system; it would be possible to simplify this considerably by examining the original judgments. But this would have entailed years of work, and the authors therefore elected to systematize Hofman-Bang's index in order to give scholars initial access to the vast amount of judicial material from the High Court of Jutland, which has never heretofore been systematically exploited. Although these preliminary statistics, where many types of case have been grouped together, do not appear to yield much significantly interesting information, the cases of debt (Group 25 of the table) are noteworthy in that they comprise 16% of the entire body of material. It is also remarkable that in the whole period there are only 38 instances of judgments of cases of damages (Group 28), when one considers how prevalent this type of case is in the law courts of today. Probably the most interesting figures are those for cases of witchcraft (Group 10), where, following a marked increase at the beginning of the seventeenth century (a consequence of Christian IV's decree of 1617) a striking reduction occurs after 1650. This shows that witch cases were falling off long before witch persecution was officially brought to account in connection with "the possession at Thisted" during 1696-98.

The investigation concludes with mention of two Ph. D. ("Licentiat") theses now in preparation, for which the analysis of Hofman-Bang's index is the principal data base: one of the authors, Jens Chr. V. Johansen, is analyzing witchcraft cases in Jutland, and the criminologist Beth Grothe Nielsen is examining infanticide and clandestine childbirth in the eighteenth century. These initial studies are both employing a systematic utilisation of the Jutland High Court judgment material, and both to a great extent also intend to trace the cases back to the lower courts, for which comprehensive documentation is extant from the beginning of the seventeenth century for large areas of Jutland, and for which, from about 1660, there exist practically complete series of case records.

The authors of the present article, an anthropologist, a historian and a legal historian, respectively, conclude by defining the 16,000 Jutland cases as a comprehensive collection of case studies for the elucidation of Danish social history in the seventeenth and eighteenth centuries.

The preparatory studies for the Hofman-Bang analysis and photocopies of the 504 witchcraft cases from the Jutland High Court are available for inspection at the Danish Folklore Archives.

Translated by Anne Born